

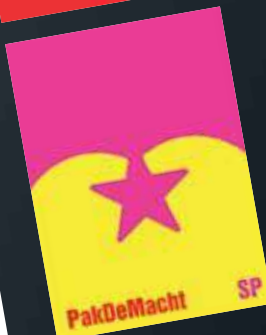
MARINEBLAD

NUMMER 2 | MAART 2017 | JAARGANG 127

UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE VERENIGING VAN MARINEOFFICIEREN

Thuis leren
dat je de
politie moet
respecteren.

☐ heel normaal
☐ niet normaal

10 POLITIEKE PARTIJEN OVER DEFENSIE

- Naar een adaptieve krijgsmacht
- Verovering van Suriname door Abraham Crijnsen

KVMO

inhoud

COLUMNS

- 3 **VOORZITTER KVMO**
- 12 **JONATHAN HOLSLAG**
- 25 **SERGEI BOEKE**

MENSEN / ACTIVITEITEN

- 18 **LD VERENIGING PAULUS CLERCK**
- 32 **CHATHAM-CONFERENTIE**
- 35 **IN MEMORIAM**

ACTUEEL / KENNIS

- 4 **DEFENSIE IN DE VERKIEZINGSPROGRAMMA'S**
Werkgroep DenK-GOV
- 13 **ADAPTIEVE KONINKLIJKE MARINE, INTERVIEW**
P-CSZK Rob Kramer
- 16 **ADAPTIEVE KRIJGSMACHT**
Hans Steensma
- 20 **CIVIELE INNOVATIE MILITAIR BESCHOUWD**
Peter van Maurik
- 28 **VEROVERING SURINAME DOOR ABRAHAM CRIJNSSSEN**
Adri van Vliet

VASTE RUBRIEKEN

- 10 **REACTIES**
- 11 **CARTOON**
- 26 **BOEKEN**
- 33 **KVMO ZAKEN**
Maritiem Evenement
Heildronk en Oranjebal

www.kvmo.nl

COLOFON

2 | MAART 2017

ISSN: 0025-3340

Hoofredactie:
KLTZ ing. M.E.M. de Natris
mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Eindredactie
mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Artikelencommissie
drs. A.A. Bon, LTZ1 (TD) ing. J.M.T. Bongartz,
KLTZ (LD) mr. M.D. Fink, LTZ1 (LD) C.F.L.
Ghijsen, KLTZ (TD) F.G. Marx MSc., B. Naafs,
LTZ1 (TD) dr. ir. W.L. van Norden, dr. A.J. van der
Peet, LTZ1 drs. R.M. de Ruiter, LTKOLMARNIS
R.A.J. de Wit

Medewerkers:
mw. drs. Z. Borgeld-Guman, mr. S. Boeke,
dr. J. Holslag, KLTZ (TD) H. Boomstra (cartoon),
MCD (foto's, tenzij anders vermeld)

Adres redactie
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving
Frank de Wit
Tel. 038-455 17 54

Drukwerk
EposPress
Postbus 1070
8001 BB Zwolle

Advertenties
070-383 95 04

Abonnementen
Voor leden van de KVMO is het Marineblad gratis. Informatie over het lidmaatschap van de KVMO staat op: www.kvmo.nl onder 'FAQ'. Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50 (buitenland) per jaar.

Copyright Marineblad
Overname van artikelen is enkel toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie en onder uitdrukkelijke vermelding van de bron. Artikelen in het Marineblad vertolken niet noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren of van de redactie. De inhoud van artikelen blijft geheel voor verantwoording van de auteur(s). Richtlijnen voor het schrijven en aanleveren van artikelen zijn in te zien op www.kvmo.nl onder 'Marineblad'.

Adreswijziging
Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of info@kvmo.nl

Foto cover: concept collage Marion Lijmbach

De KVMO maakt deel uit van de

MARC DE NATRIS, VOORZITTER KVMO

column

In dit nummer uiteraard aandacht voor de aanstaande verkiezingen. In het artikel 'Defensie in de verkiezingsprogramma's', geschreven door onze GOV-werkgroep Defensiebeleid en Krijgsmacht (DenK-GOV), zijn de partijprogramma's van tien partijen voor u geanalyseerd en van een conclusie voorzien. Een persoonlijke stemwijzer voor wie Defensie 'hoog in het vaandel' heeft staan.

Als ik het kabinet Rutte 2 een rapportcijfer zou moeten geven op het 'hoog in het vaandel staan' van Defensie dan kan ik hier geen voldoende voor geven. Het kabinet heeft de vier jaar overleefd en de rit uitgezongen. Dit is echter ook steeds meer van toepassing op onze Koninklijke Marine. Ze heeft de pijnlijke bezuinigingen overleefd maar het waren zware jaren, voor zowel het personeel als het materieel.

Het kabinet heeft zijn verantwoordelijkheid op het gebied van investeren in 'veiligheid op en vanaf zee' niet genomen en de rekening van een voor haar taak berekende Koninklijke Marine doorgeschoven naar een volgend kabinet. Dit zal voor het belangrijke besluit zal staan of er nog een toekomst is voor onze marine. In mijn ogen kan dit geen

moeilijk besluit zijn voor een maritiem (export) land als Nederland. Echter, de afgelopen vier jaar is gebleken dat behaalde resultaten uit het verleden geen garantie zijn voor de toekomst. Het blijft dus spannend voor eenieder die de Koninklijke Marine een warm hart toedraagt.

Uit een onlangs onder het defensiepersoneel gehouden enquête is gebleken dat niet alleen de Koninklijke Marine het de afgelopen jaren zwaar heeft gehad. Dit geldt ook voor het defensiepersoneel. De resultaten van de enquête, zie www.kvmo.nl, logen er niet om. Ik moet zeggen dat dat me zwaar aan het hart gaat. Defensie is in potentie een mooi bedrijf. Jaarlijks stromen er duizenden pubers in, die in korte tijd worden opgeleid en gevormd tot professionals, die onder de moeilijkste omstandigheden met gevaar voor hun eigen leven wereldwijd kunnen worden ingezet. Loyale professionals ook, die hier wat voor terug mogen en moeten kunnen verwachten. Ruim 25 jaar bezuinigen en reorganiseren eisen hun tol. Het wordt tijd voor perspectief voor het defensiepersoneel. Ook voor de defensiemedewerkers geldt dat zij de plannen van het nieuwe kabinet moeten afwachten. Gaat er naast materieel óók weer worden geïnvesteerd in de arbeidsvoorwaarden? Een belangrijk signaal dat zal moeten worden afgegeven, want loyale professionals die zich staande kunnen houden onder moeilijke omstandigheden zijn namelijk buiten Defensie ook van harte welkom.

Tot de loyale professionals behoort ook steeds meer en steeds vaker het reservepersoneel van Defensie. En, als het concept van de adaptieve krijgsmacht, of *total force*, tot uitvoering komt zal de deelname van reservisten aan de defensieorganisatie nog steviger worden ingebed. Over de adaptieve Koninklijke Marine kunt u meer lezen in het interview met P-CSZK, SBN Rob Kramer die tevens lid is van de stuurgroep die de invoering van het concept monitort en begeleidt.

Ik ben er trots op onze nieuwe columnist, politicoloog en China-kenner dr. Jonathan Holslag, aan u te kunnen voorstellen. Op pagina 12 staat zijn eerste column voor het Marineblad. Voor degenen die hem nog niet kennen verwijs ik graag naar zijn indrukwekkende Wikipedia pagina.

weblog voorzitter
www.kvmo.nl

@voorzitter_kvmo

Defensie in de verkiezingsprogramma's

Op 15 maart a.s. gaat u natuurlijk kiezen. Op welke partij dat zal zijn is de werkgroep Defensiebeleid en Krijgsmacht-GOV (DenK-GOV) uiteraard om het even, maar wellicht wordt uw keuze om op een bepaalde partij te stemmen (mede) bepaald door wat die partij in haar programma over Defensie schrijft.

Hieronder geeft DenK-GOV beknopt weer wat politieke partijen in hun programma's over Defensie hebben opgenomen, voorzien van een korte analyse.¹ Ten behoeve van de leesbaarheid heeft DenK-GOV zich beperkt tot tien partijen en laat dus bewust achttien partijen van de kieslijst buiten beschouwing.² Het artikel wordt afgesloten met enkele conclusies en aanbevelingen en geeft tevens aan wat de vervolgstappen van DenK-GOV na de verkiezingen zullen zijn.

Omdat onze vrijheid en veiligheid ons zo dierbaar zijn, zullen we blijvend moeten investeren in een krijgsmacht die altijd paraat staat om onze vrijheid te verdedigen en belangen te behartigen. De Nederlandse defensie-uitgaven moeten toegroeien naar in ieder geval het Europees NAVO-gemiddelde.

Dit gemiddelde zou uiteindelijk moeten voldoen aan de bondgenootschappelijk overeengekomen NAVO-norm van 2% van het BBP. Een veelheid aan dreigingen vraagt om een flexibel inzetbare en veelzijdige krijgsmacht die daar krachtig op kan reageren. De veiligheidssituatie – met de dreiging die uitgaat van Rusland, instabiliteit vanuit Noord-Afrika en het Midden-Oosten en een wankelend Venezuela op dertig kilometer van het Caribisch deel van ons Koninkrijk – laat een neerwaartse bijstelling van de huidige minimaal noodzakelijke capaciteit niet toe. Concreet betekent dit dat alle defensieonderdelen behouden moeten blijven: marine, luchtmacht, landmacht en marechaussee. We worden met verschillende soorten dreigingen geconfronteerd. Daarom moeten onze troepen kunnen optreden tegen traditionele legers, tegen nieuwe typen vijanden zoals terroristen en niet-staatelijke strijders en tegen combinaties van die twee (hybride dreigingen). Een krijgsmacht, die in staat is onze veiligheid en vrijheid te verdedigen, is niet gratis. Daarom willen wij fors meer investeren in Defensie. De afgelopen jaren zijn al structurele stappen gezet om Defensie financieel duurzaam en daarmee toekomstbestendig te maken. Daar moeten we mee doorgaan om ook in de toekomst een antwoord te hebben op de dreigingen en

risico's die zich voordoen. Prioriteit heeft het volledig op orde brengen van de basis- en inzetgereedheid van de gehele krijgsmacht. Gevechtskracht, ondersteuning (logistiek, transport en medisch) en noodzakelijke vervangingsinvesteringen moeten tevens in balans worden gebracht. Onze militairen verdienen het te weten waarvoor zij vechten. Bovendien dragen heldere taken bij aan hun effectiviteit. De absolute kerntaak

'De kiezer moet zich opnieuw de vraag stellen hoe recht de rug van de VVD betreffende de inzet voor een sterke Defensie zal blijken te zijn'

van onze krijgsmacht is en blijft het verdedigen van ons eigen grondgebied en dat van onze bondgenoten in de NAVO en de EU. Soms zijn vredesmissies – waar ook ter wereld – de enige manier om ontwrichtende oorlogen te beëindigen. In dat geval vinden wij ze dus noodzakelijk. Onze militairen vervullen daarbij primair een militaire rol: wederopbouw en ontwikkelingstaken zijn niet hun belangrijkste verantwoordelijkheid. Missie is missie en vechten is vechten: wij zijn tegen het aanbrengen van allerlei extra voorbehouden en uitzonderingen die het optreden van onze militairen onnodig hinderen. Het heeft onze voorkeur als de missies waaraan Nederland deelneemt, worden gesteund door een resolutie van de VN-Veiligheidsraad. Defensie krijgt de financiële middelen om de basis op orde te brengen: minimaal 1 miljard euro trekt de VVD ervoor uit.

• Reactie DenK-GOV

De VVD trekt zich niet terug achter de dijken maar sluit aan bij NAVO en andere verbanden. De VVD gelooft niet in een EU-leger. De VVD wil meer geld voor Defensie, hoeveel exact wordt niet aangegeven. Op termijn wil men doorgroeien naar in ieder geval het Europees gemiddelde en daarna binnen 10 jaar naar de NAVO-norm van 2% van het BBP. De exacte termijnen worden echter niet aangegeven en ook een concreet plan hiervoor ontbreekt. Reparatie van basis- en inzetgereedheid heeft de prioriteit alsmede het in balans brengen van gevechtskracht, ondersteuning en investeringen. Wat die balans dan is wordt niet aangegeven. Artikel 5 operaties, de verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, hebben prioriteit. Soms zijn vredesmissies nodig. De krijgsmacht moet flexibel en veelzijdig inzetbaar zijn. Alle huidige krijgsmachtdelen moeten behouden blijven. Uitbreiding van cybercapaciteit is noodzakelijk. Daarmee kiest de VVD voor de variant uit de verkenningen, 'het Zwitserse zakmes'. Zonder daar overigens helder de financiële consequenties aan te verbinden, waarmee de VVD kennelijk het beleid van het kabinet Rutte-2 voortzet. Het ogenschijnlijk gemak waarmee de VVD in het recente verleden tijdens de onderhandelingen in de formatieperiode, voorgenomen versterking van Defensie in een handomdraai inruilde voor andere belangen, stemt tot overwogen wantrouwen. Ook het ingrijpen van Halbe Zijlstra tijdens een recent VVD-partijcongres, waardoor een motie om het budget voor

Defensie vast te leggen op die veelbesproken 1.43% BBP, van tafel werd geveegd – kennelijk gedreven door de wens om onderhandelingsruimte te behouden – versterkt dit wantrouwen. De kiezer moet zich opnieuw de vraag stellen hoe recht de rug van de VVD betreffende de inzet voor een sterke Defensie zal blijken te zijn.

Twee miljard euro voor Defensie en Politie onder het motto veiligheid. Het is niet bekend hoe dat wordt verdeeld.

• Reactie DenK-GOV

Waarom, en waaraan dit geld besteed zou moeten worden, wordt niet aangegeven. Eveneens wordt niet aangegeven op welke termijn er meer geld beschikbaar komt. Het klinkt allemaal aardig, maar is feitelijk een schot uit de heup. Een echte visie ontbreekt maar dat kan ook niet op slechts 1 A-4. In militaire woorden: wie, wat, waar, wanneer, waarom en hoe?

De veiligheid in de wereld is in de afgelopen jaren fors verslechterd, juist en vooral ook aan de randen van Europa. Tegelijk heeft Nederland in de afgelopen decennia te veel bezuinigd op en te weinig geïnvesteerd in Defensie. Daardoor oefenen militairen inmiddels zonder munitie en staat de helft van de voertuigen van de landmacht stil. Dat is zeker niet de professionele krijgsmacht die we hard nodig hebben. Investeren in Defensie is geen keuze, maar een noodzaak. Wij willen daarom een sterke en professionele krijgsmacht via een structurele verhoging van het defensiebudget, die geleidelijk opbouwt naar de NAVO-afspraken over de minimale uitgaven voor Defensie. Als tussenstap streven wij in de komende kabinetsperiode naar een opbouw richting het Europees gemiddelde. Deze gelden worden ingezet voor het repareren, investeren, opereren en internationaliseren van de krijgsmacht. Nieuwe vormen van *leasing & sharing*, gezamenlijke eenheden en operaties zijn nodig om een sterke Europese bijdrage aan de NAVO te kunnen leveren. We investeren ook in onze militairen: mannen en vrouwen die onder moeilijke omstandigheden belangrijk werk verrichten. Zij vechten voor onze vrijheid. Daarom willen wij hen de juiste middelen bieden, de beste training en een werkbaar mandaat als zij op missie gaan. Ten slotte willen wij een Nationaal Fonds Ereschuld, voor alle militairen die een handicap, trauma of andere aandoening hebben opgelopen tijdens hun missies in het buitenland. Het CDA is ook voor herinvoering van de dienstplicht, niet alleen binnen Defensie (men spreekt ook over sociale dienstplicht), alsmede voor meer Europese samenwerking.

• Reactie DenK-GOV

De defensieparagraaf van het CDA is min of meer een verkorte versie van die van de VVD. Meer geld voor Defensie om dezelfde redenen. De komende kabinetsperiode moet het budget doorgroeien naar het EU gemiddelde, om vervolgens aan de 2% norm van de NAVO te voldoen. Wanneer die 2% norm moet zijn bereikt wordt niet aangegeven. Wat de krijgsmacht moet kunnen, met andere woorden bij welke hoofdtak ligt de prioriteit, alsmede hoe en waaraan de gelden exact besteed moeten worden, wordt niet vermeld. Opvallend is wel dat het CDA pleit voor herinvoering van de dienstplicht. Op dit moment is de krijgsmacht hierop niet ingericht en lijkt dit idee niet haalbaar. Dienstplichtigen zijn in ieder geval niet beschikbaar voor taken anders dan Nationale operaties. Het CDA gaf afgelopen jaren diverse malen aan dat zij het als een grote fout zien destijds bij Rutte-1 ingestemd te hebben met die desastreuze bezuinigingen. Uit gesprekken blijkt dat zij daarom in de formatiebesprekingen na de verkiezingen, hard zullen vasthouden aan die eis om in de kabinetsperiode te groeien naar dat eerder aangegeven Europees gemiddelde.

PvdA

Niet alleen ver weg, ook dichtbij huis in Nederland en aan de NAVO-buitengrens nemen de dreigingen toe. Onze krijgsmacht moet goed toegerust zijn op deelname aan de collectieve verdediging van het NAVO-grondgebied, vredesmissies in het buitenland en bijdragen aan nationale veiligheid en crisisbeheersing in Nederland. Daarvoor is meer geld nodig. We gaan meer internationaal samenwerken op het gebied van Defensie. Wij staan zij aan zij met de mensen die het werk voor Defensie uitvoeren, zowel militairen als burgers. We willen goede arbeidsvoorwaarden en investeren in personeel. Ook veteranen verdienen erkenning en waardering voor hun inzet in oorlogsomstandigheden en tijdens missies. Zij moeten kunnen rekenen op blijvende zorg als dat nodig is.

• Reactie DenK-GOV

Over Defensie wordt helemaal achterin het programma gerept. De PvdA wil ook meer geld voor Defensie maar vertelt er niet bij hoeveel en op welke termijn. Wel heeft minister Koenders van Buitenlandse Zaken in augustus vorig jaar een bedrag van 1,5 miljard euro meer genoemd. Als taken voor Defensie worden vermeld: de collectieve verdediging van het NAVO-grondgebied, vredesoperaties en nationale operaties. Hiervoor zijn dezelfde middelen nodig, namelijk snel inzetbare, mobiele en goed getrainde en uitgeruste eenheden. Praten we hier eveneens over het 'Zwitserse zakmes' of over een zakmesje? De PvdA wil daar de prioriteit leggen. De PvdA pleit voor internationale samenwerking en wil onder meer toe naar EU-clusters van landen, een idee dat ook binnen DenK-GOV is besproken en bepleit. Er blijft gereide twijfel bestaan over de mate waarin de PvdA hecht aan Defensie versus andere 'wensen'.

SGP

Veiligheid is de kerntaak van de overheid, het beschermen van de eigen burgers. Daarom is 'Veilig leven' deel 2 van het verkiezingsprogramma. Dan heb je het met name over politie, justitie en Defensie. Dankzij de SGP-inzet zijn de defensie-uitgaven onder Rutte-2 voor het eerst weer gestegen. "Maar dat is bij lange na niet genoeg," aldus Van der Staaij. "We moeten niet kijken naar wat het Europese gemiddelde is, maar naar wat

'Praten we hier eveneens over het "Zwitserse zakmes" of over een zakmesje?'

moet om ons tweemaal te stellen tegen vijandige machten en krachten. Dan kom ik uit op 3 à 4 miljard extra. De SGP is voor meerjarige afspraken over Defensie (o.a. het defensiebudget). De SGP is niet voor een Europees leger, maar pleit voor een veelzijdig inzetbare krijgsmacht. Als lange termijn doelstelling heeft de SGP onder meer de herinvoering van de dienstplicht. De doelstelling hiervan is: meer discipline en bewustwording van waarden en normen, maar de partij is zich terdege bewust van de logistieke en financiële consequenties hiervan. Defensie heeft voor de SGP een absolute prioriteit.

• Reactie DenK-GOV

De defensieparagraaf is vrijwel voor in het programma te vinden. De SGP is voor behoud van de vier krijgsmachtdelen. De SGP vindt dat Nederland qua budget niet naar het EU gemiddelde moet kijken maar naar de dreiging en wat er op ons afkomt. Wat die dreiging dan is wordt niet concreet aangegeven. In zijn twee moties³ heeft van der Staaij aan minister Hennis wel gevraagd om de ambitie van de krijgsmacht aan te geven, maar hij heeft daar nooit antwoord op gehad. Op korte termijn wil de SGP er 3 tot 4 miljard euro bij, maar daarnaast wil de SGP de komende periode naar de 2% norm van de NAVO. Een tijdpad en/of plan van aanpak worden niet beschreven. Tevens pleit men voor een vast budget voor Defensie, analoog aan Zweden en Denemarken (ook DenK-GOV standpunt). Vervolgens wordt er concreet aangegeven waaraan dat geld besteed moet worden.

Bijvoorbeeld: meer F35's, van 4 naar 6 onderzeeboten, raketverdediging, SF, luchttransport, cybercapaciteiten etc. Daarbij wordt de Landmacht niet genoemd, alsof daar alles op orde zou zijn of investeringen niet noodzakelijk. De SGP benoemt niet expliciet de taken van de krijgsmacht, dus tevens niet bij welke taak de prioriteit zou moeten liggen. De SGP pleit, net zoals het CDA, voor herinvoering van de (ook sociale) dienstplicht; daarbij realiseert men zich de forse financiële consequenties en andere nadelen. Voorts pleit de SGP ook voor het benoemen van een staatssecretaris voor Defensie.

ChristenUnie

Het werken aan vrede en veiligheid vraagt ook om een hoger budget voor Defensie, na de jarenlange bezuinigingen op onze krijgsmacht. Sinds de val van de muur in 1989 hebben we ons vredesdividend compleet opgerookt. De CU ziet de NAVO-norm als uiteindelijk doel en wil de komende kabinetsperiode structureel 2 miljard euro per jaar extra in Defensie investeren.

• Reactie DenK-GOV

Pas op bladzijde 100 vinden we de defensieparagraaf. De CU spreekt zich niet uit in specifieke taken voor de krijgsmacht, maar heeft het over een dreiging die veelzijdiger wordt zoals irreguliere tegenstanders en hybride optreden. De komende kabinetsperiode moet er 2 miljard euro bij om daarna door te groeien naar de 2% norm van de NAVO, onder meer om als geloofwaardig bondgenoot over te komen. Een tijdpad hiervoor ontbreekt. De CU pleit net als de SGP (en DenK-GOV)

'Echter het fundament van de krijgsmacht blijft volgens D66 de KL, KM en KLu (over de Kmar wordt niet gerept)'

voor een meerjarig vastgesteld budget voor Defensie. Dit geld moet geïnvesteerd worden conform het programma van de SGP. Daarbij moet Cyber het vijfde domein van de krijgsmacht worden. Internationaal moet er meer samengewerkt worden. Niet als bezuinigingsmaatregel, maar om beter getrainde en inzetbare eenheden te krijgen.

GROENLINKS

Nederland neemt het voortouw bij samenwerking en specialisatie van de krijgsmachten van de EU-landen, om hun efficiency en inzetbaarheid te vergroten. Zo wordt, in samenhang met de versterking van het gemeenschappelijk buitenlands beleid, toegewerkt naar een Europese defensiemacht. Deze staat onder controle van het Europees Parlement. De NAVO mag geen belemmering vormen voor Europese militaire integratie. GL pleit voor afschaffing van de kernwapentaak van de NAVO.

• Reactie DenK-GOV

Het woord veiligheid komt amper voor in het programma van GL, of het moet digitale veiligheid zijn. Hiervoor is de overheid dan verantwoordelijk, maar hoe wordt niet vermeld. Er is geen specifieke paragraaf over Defensie of wat haar taken zijn. Wel moet Nederland in voorkomend geval aan missies kunnen meedoen, met name humanitaire interventie. Nederland moet het voortouw nemen voor samenwerking en taakspecialisatie van de Europese krijgsmachten, om zo hun efficiency en inzetbaarheid te vergroten. Of dit zo is, en zo ja

hoe wordt niet vermeld. Dat druist daarmee op dit moment in tegen het principe van risico- en lastendeling. Uiteindelijk streeft men naar een Europees leger. De NAVO mag Europese militaire integratie niet in de weg staan. Dat staat zij ook niet, maar wil GL hiermee aangeven uit de NAVO te willen stappen? Al met al een ietwat onrealistisch verhaal. Nog in november gaf GL-Kamerlid Grashoff aan de recente verhoging van het defensiebudget met 300 miljoen te willen schrappen⁴. Op het verzoek van DenK-GOV om een inhoudelijk gesprek te hebben over hun programma, gaf GL na herhaald aandringen aan dat deze volksvertegenwoordiging hier geen tijd en capaciteit voor wil vrij maken.

D66

Nederland moet meer dan voorheen scherpe keuzes maken over de inrichting van de krijgsmacht. Er gaapt een groot gat tussen ambitie en middelen. De middelen moeten worden uitgebreid, de ambitie ingetoomd. Daar hoort allereerst de erkenning bij dat effectieve defensie nog altijd leunt op drie klassieke pijlers: landmacht, marine en luchtmacht. D66 voegt daar expliciet een nieuw aspect aan toe en dat is digitale oorlogsvoering (*Cyber Warfare*). D66 wil dat ons land in staat blijft deel te nemen aan activiteiten in het hoogste geweldsspectrum.

Gelegen binnen een ring van instabiliteit is dit voor Nederland en Europa noodzakelijk. Tegelijkertijd deinst D66 er niet voor terug om de krijgsmacht – in samenspraak met onze partners – te specialiseren. D66 streeft naar een EULEger en vindt een "Zwitsers zakmes" te duur.

• Reactie DenK-GOV

D66 geeft aan dat Europa (lees NAVO) steeds minder een beroep kan doen op de VS. Het programma spreekt niet over taken van de krijgsmacht maar over middelen en ambities. Er moeten meer middelen komen, terwijl de ambities minder moeten worden. Dat is het paard achter de wagen spannen. Eerst taken, dan ambities en dan middelen. Er moet substantieel (hoeveel?) meer geld bij en op termijn (welke?) naar een EU-gemiddelde.

Over de 2% norm wordt niet gesproken. D66 is voor Europese taakspecialisatie. Echter het fundament van de krijgsmacht blijft volgens D66 de KL, KM en KLu (over de Kmar wordt niet gerept). Er moet een Cyberdomein aan worden toegevoegd. Tevens moet de krijgsmacht in staat zijn in het hoogste geweldsspectrum te kunnen optreden. De vraag is dan vervolgens: waarin dan specialiseren als je alles blijft houden en er nog een aspect aan toevoegt.

Dit lijkt erg op een 'Zwitsers zakmes' dat volgens diezelfde partij niet nodig en niet betaalbaar is. Als er financiële keuzes door D66 gemaakt moeten worden gaat bijvoorbeeld Onderwijs voor Defensie.

SP

De SP is voorstander van een slanke, maar hoogwaardige Nederlandse krijgsmacht. Geen krijgsmacht die zich terugtrekt achter de dijken, maar één die in staat is een bijdrage te leveren aan het versterken van de internationale rechtsorde. Deze doelstelling is niet voor niets opgenomen in onze grondwet. Bij de politiek ligt de zware taak om te zorgen dat de mensen die hun leven wagen, daarvoor zo goed mogelijk worden uitgerust, zowel qua materieel als wat betreft arbeidsvoorwaarden. De huidige bezuinigingen mogen er niet toe leiden dat personeel zonder omhaal op straat wordt gezet. De overheid dient overtollig personeel van werk naar werk te begeleiden. Defensie wordt financieel steeds meer uitgekleeft, maar moet van het kabinet nog steeds alle soorten missies aankunnen. Een onmogelijke en zelfs gevaarlijke opdracht. In plaats van krampachtig vasthouden aan een veelzijdig inzetbare krijgsmacht, kiest de SP voor een leger met een specifiek takenpakket. In plaats van 'veelzijdig inzetbaar' kan ons leger zich beperken tot vredesmacht. We doen dan niet mee aan aanvalsoorlogen (en hebben dus ook geen dure JSF nodig), maar richten ons op bevordering van vrede en veiligheid door middel van vredesoperaties.

• Reactie DenK-GOV

Volgens de SP hebben we als Nederland de grondwettelijke taak het handhaven van de internationale rechtsorde. Dat we grondwettelijk nog twee andere taken hebben is iets waar de SP luchtig overheen stapt. Verdediging van het internationaal of het eigen grondgebied is niet opportuun? Risico- en lastendeling zijn binnen de SP waarschijnlijk onbekende begrippen. Op basis van het voorgaande is er geen plaats voor de F35 en onderzeeboten binnen de krijgsmacht, maar voldoet een robuuste vredesmacht. Wat robuust dan wel niet is wordt niet aangegeven en ook niet hoeveel geld dit mag kosten. Wel is internationale militaire samenwerking altijd mogelijk. Dat mag je hopen, maar van andere landen niet verwachten op basis van deze plannen.

De visie van Ronald Reagan op Defensie, waardoor de Koude Oorlog eindigde, is nog net zo actueel als toen: vrede door kracht – vrede gebaseerd op vrijheid en de wil om die te verdedigen. Die visie onderschrijven wij. Mondiale spanningen zoals het toenemend jihadisme vragen om een stevig defensie-, veiligheids- en inlichtingenbeleid. Wij willen dat Nederland zich houdt aan de NAVO-afspraken om minstens 2% van het nationaal inkomen te besteden aan defensie. Daarom investeren wij ruim 5 miljard extra in onze krijgsmacht. Want het gaat slecht bij Defensie en dat moeten we veranderen.

- Meer dan 5 miljard extra voor defensie, zodat Nederland weer voldoet aan de verplichtingen in NAVO-verband.
- De NAVO is de hoeksteen van ons defensiebeleid. Turkije uit de NAVO.
- Geen EU-leger.
- Hogere salarissen voor militairen.
- We dichtten het AOW-gat van ons defensiepersoneel en lossen de WUL-problematiek volledig op⁵.
- Als aanvulling op ons beroepsleger: her-activering van de dienstplicht. Militair of sociaal. Dienstplichtigen nooit op uitzending.
- Aanschaf van een vliegdekschip (dit betreft een ambitie voor de lange termijn).
- Meer fregatten, mijnenjagers en onderzeeërs voor onze marine.
- Nederland moet zijn grondgebied kunnen verdedigen: versterk de landmacht.
- Herstel onze tankeenheden.
- Een sterke luchtmacht: uitbreiding van het aantal transport- en jachtvliegtuigen, meer transport- en gevechtshelikopters.
- Wij zijn voorstander van de aanschaf van bewapende drones.
- Meer geld voor *Cyber Warfare*, speciale eenheden en robotisering.
- Alleen militaire missies waarmee het Nederlands belang wordt gediend.
- We beschermen onze handelsbelangen.
- We zenden onze militairen alleen uit met kwalitatief het beste materieel.
- Altijd meer dan genoeg munitie, helmen en reservedelen op voorraad. Nooit meer 'pang, pang'.
- Meer geld voor de marechaussee en onze reservisten.

• Reactie DenK-GOV

De NAVO is volgens VNL de hoeksteen van ons defensiebeleid. Nederland moet zijn eigen grondgebied kunnen verdedigen. Nederland doet alleen mee aan missies die in het belang van Nederland zijn (bijvoorbeeld waar de handel in het gedrang is, lees: de antipiraterijmissie in Somalië). Daarmee lijkt de prioriteit binnen VNL te liggen bij hoofdtak 1 van de krijgsmacht. VNL wil 5 miljard euro meer voor Defensie om aan de NAVO-norm van 2% te voldoen en pleit daar al vanaf

'VNL: Altijd meer dan genoeg munitie, helmen en reservedelen op voorraad. Nooit meer 'pang, pang'

haar oprichting in 2014 voor. VNL geeft zeer concreet aan wat er met dat geld gedaan moet worden. Niet alleen in materiele zin, maar ook op het gebied van arbeidsvoorwaarden en overige personele zaken. VNL is eveneens voor herinvoering van de dienstplicht. Dat is op korte termijn niet realistisch weet de partij. VNL denkt met het verhogen van het budget van Defensie met 5 miljard dit te kunnen accommoderen; het programma is aangeboden aan het CPB om het te laten doorrekenen⁶. VNL heeft in grote lijnen concreet aangegeven wat zij met Defensie wil.

'In diverse programma's wordt gerept over taken voor Defensie. Weinig partijen geven echter aan wat die taken exact inhouden en welke taak prioriteit zou moeten hebben.' (foto MCD)

Conclusies

Puntsgewijs:

- Het gros van bovengenoemde partijen is het er over eens dat er meer geld naar Defensie moet. De meeste partijen geven echter niet aan op welke termijn en hoeveel. Overigens kan dan de vraag rijzen: kan Defensie meer geld accommoderen? Het antwoord is ja, binnen Defensie zijn hiervoor plannen uitgewerkt.
- In diverse programma's wordt gerept over taken voor Defensie. Weinig partijen geven echter aan wat die taken⁷ exact inhouden en welke taak prioriteit zou moeten hebben.
- Het is hierboven niet beschreven, maar vrijwel iedere partij heeft een standpunt over kernwapens. Niet allemaal willen ze die direct afschaffen, maar de meerderheid wil er op termijn vanaf.
- Eveneens niet beschreven, maar in diverse partijprogramma's genoemd: drones die raketten kunnen afvuren. Hierover verschillen de partijen van mening en is een regeringsstandpunt gewenst.
- Daarnaast geven veel partijen aan veteranenzorg belangrijk te vinden.

Een aantal partijen ziet de vorming van een *Cyber Warfare* bestrijdingseenheid als vijfde krijgsmachtdeel als noodzakelijk.

Aanbevelingen

Gelet op de grote verschillen in de diverse programma's doet de volgende regering er goed aan om:

- een zogeheten *Grand Strategy* te ontwikkelen (met andere woorden: waar wil Nederland heen?), niet alleen op defensiegebied maar veel omvattender;
- de taken van de krijgsmacht nog eens tegen het licht te houden en aangeven welke taak prioriteit 1 heeft, aan te geven welke middelen hierbij horen en het

benodigde geld hiervoor beschikbaar te stellen;

- de bevolking duidelijk te maken dat een veelzijdig inzetbare krijgsmacht de beste remedie is tegen veranderende dreigingen.

Vervolg

Direct na de verkiezingen komt een ambtelijke werkgroep bij elkaar, met alle departementen vertegenwoordigd, om contouren van afspraken te maken t.b.v. de formatie. Circa vier weken na de verkiezingen worden de nieuwe functies verdeeld en komen de nieuwe woordvoerders van de fracties bijeen.

DenK-GOV heeft een lijst van onderwerpen gemaakt waarvan wij vinden dat die besproken zouden moeten worden tijdens de formatie van een nieuw kabinet. Te denken valt dan aan: duidelijke taken voor Defensie alsmede welke taak heeft prioriteit, meerjarige akkoorden over Defensie⁸, Europese Militaire Samenwerking, het budget voor Defensie, duidelijker uitleg aan de Nederlandse bevolking daar waar het gaat om nieuwe missies in het kader van verkrijgen draagvlak, etc.

De werkgroep Defensiebeleid en Krijgsmacht van de GOV|MHB (DenK-GOV) bestaat uit actief dienende en postactieve militairen met interesse in internationale veiligheidsaspecten en de krijgsmacht. De leden zijn aangesloten bij een van de verenigingen van de GOV|MHB en komen uit alle krijgsmachtsdelen.

Noten

- 1 De voorzitter van DenK-GOV heeft de afgelopen periode gesprekken gehad met een aantal leden van de Vaste commissie voor Defensie van de Tweede Kamer (VCD). Daar waar dit paste zijn delen hiervan in het artikel verwerkt waarbij terughoudendheid in acht is genomen.
- 2 Gekozen is voor de grootste partijen en partijen met een opmerkelijke defensieparagraaf.
- 3 18 sep 2014 en 17 sep 2015.
- 4 Haagse Stemmingen, Algemeen Dagblad, 7 februari 2017.
- 5 Deze partij gaat als enige concreet op de arbeidsvoorwaarden van militairen in.
- 6 Alleen VVD, PvdA, SP, CDA, D66, GL, CU, SGP, VNL (uit ons overzicht) durven dit aan. Ondanks het besef dat investeren in Defensie in de rekenmodellen van het CPB negatief scoort. Andere partijen wagen zich hier niet aan.
- 7 Op hoofdlijnen zijn deze taken: verdediging van het eigen en gemeenschappelijk grondgebied, buitenlandse missies en Nationale taken.
- 8 Over dit onderwerp bestaat bij een aantal partijen koudwatervrees. Dat is niet terecht. Het betreft o.a. akkoorden over de beoogde inzet van Defensie en een budget dat democratisch worden bepaald door de regering én oppositie. Het wordt daarmee dus democratisch afgesproken, maar uit de verkiezingsdebatten gehouden. Wanneer nodig (dreiging, economische ontwikkelingen etc.) kunnen de afspraken te allen tijde worden aangepast.

Het artikel ‘De toekomst van CZSK: een nieuwe samenstelling en functionele inrichting’ van LTZ1 W. Veenstra in het Marineblad van februari 2017 heeft tot onderstaande reacties geleid.

‘Met interesse heb ik dit artikel gelezen. Mijn complimenten voor het vele voorwerk dat hiervoor ongetwijfeld is verricht. Een paar kanttekeningen van mijn kant. Jammer is dat hierbij een referentiekader ontbreekt. Het artikel legt op geen enkele manier een relatie met vastgesteld marinebeleid. Hiermee wordt mogelijk wel een groot probleem blootgelegd. Zoals de auteur terecht opmerkt is een KM, zoals voorzien in de Marinestudie 2005, inmiddels gerealiseerd. Dan ontstaat de vraag hoe nu verder. Bij mijn weten bestaat er op dit moment geen geformaliseerde marinestudie/toekomstvisie waarin de richting wordt verwoord waarin de KM zich in de toekomst zou moeten ontwikkelen. Veel verder dan één op één vervanging komen we niet. Toetsing van nieuwe denkbeelden, zoals de heer Veenstra hier verwoordt, aan bestaand beleid wordt hierdoor onmogelijk.

Het artikel, alhoewel doorspekt met technisch zeer geavanceerde termen, volgt eigenlijk nog de geijkte traditionele lijnen. Een oppervlaktevloot van grote schepen, aangevuld met een bestand aan kleinere meer taakgerichte eenheden en een onderwater component, kennen we ook nu al. Instandhouding hiervan, welke naam je het beestje ook geeft, leidt wederom tot (weliswaar technisch meer geavanceerde) één op één vervanging. Echte argumentatie waarom de vloot deze samenstelling zou moeten hebben ontbreekt. Een bovenwatercomponent, die in het verleden duidelijk haar belang heeft bewezen, komt helemaal niet aan de orde. Naar mijn mening moeten we veel fundamenteeler kijken naar wat voor soort eenheden we in de toekomst precies nodig hebben waarbij brede inzetbaarheid en toekomstbestendigheid speerpunten zijn. ‘Cross over’ is hierbij wel een stap in de goede richting maar gaat, wat mij betreft, lang niet ver genoeg. Graag verwijs ik in dit verband naar mijn reactie in het MB van december 2016.

Wat ik ook mis in het artikel is de mogelijkheid tot samenwerking met andere krijgsmacht(del)en als KL/KLu en de NAVO. Mijn eerdergenoemde reactie reikt hiervoor handvaten aan. Ter beschikking stellen van een deel van onze maritieme capaciteit aan KL en/of KLu leidt zonder meer tot een win-win situatie. Voor taakverdeling/specialisatie binnen de NAVO geldt hetzelfde. Het doet me deugd dat er in het Marineblad langzamerhand een discussie op gang lijkt te komen over de toekomst van de Koninklijke Marine. Een mogelijkheid tot vergelijking met vigerend KM-beleid zou de waarde ervan verhogen.’

KTZ b.d. M.D. Valentijn

‘Geboeid en met waardering las ik de toekomstvisie van LTZ1 Veenstra op de vlootorganisatie in het licht van de vervangingsplannen. Ik heb wat kleine opmerkingen die beogen het stuk op enkele punten completer te maken.

1. In het deel “Invloed marinetrends...” noemt Veenstra vier belangrijke technologische ontwikkelingen met effect op de operationele relevantie van de vloot. Ik voeg toe het effect van de snel toenemende mogelijkheden met simulatie en “*augmented and / or virtual reality*”. Dit gaat sterk ingrijpen op de huidige aanpak van training en gecertificeerde gereedstelling. Het opent een belangrijk bespreekpunt: over 10 tot 15 jaar zijn aanmerkelijk minder daadwerkelijke oefenvaardagen nodig tot “operationeel gereed”. Wat betekent dit voor de CSZK / ABNL-organisatie, de nieuwe vlooteenheden, als ook de wal- en opleidingsfaciliteiten inclusief FOST?

2. De paragraaf “Maritime Combat Squadrons:...” is vloot-gerelateerd. Dit is in lijn met het thema van het stuk. Ik mis echter de breedte van ABNL. Verder zou het duidelijker zijn wanneer het “beeldvormend” organogram ook de eenheden van het Korps toont. Immers, vervlochten als Korps en vloot al zijn, maakt “groot bovenwater” met louter *crossovers* en JSS dit nog relevanter. Verder verdient het organogram de

notie dat het een groeimodel is. Want de vervangingsplannen volgens Veenstra zouden zo’n 15-20 jaar kunnen beslaan. In het bijzonder zullen de vier OPVn nog 25 jaar tot de vloot behoren. Tenzij ontwikkelingen in de veiligheidssituatie nopen tot vervroegde vervanging door bijvoorbeeld een *crossover combatant*. Dus de stap van *Security* naar *Combat*.

3. De opeenvolgende paragrafen “Maritime Security Squadrons...” en “Gouden Ecosysteem...” zijn gericht op een standaard commerciële oplossing voor ondersteuningsvaartuigen, inclusief toekomstige stand-off MCM. Naast het voorbeeld van de Zweedse KBV002 Triton, lijkt de MRAV van Damen (zie hun website) ook precies te passen op het uitgangspunt “één type, commercieel, offshore, multipurpose”. De operationele reikwijdte van de MRAV beslaat alle in het stuk genoemde Maritime Security taken - en meer.’

VADM b.d. J.G. van der Burg

Reactie auteur op ingezonden brieven van VADM b.d. J.G. van der Burg en KTZ b.d. M.D. Valentijn

‘Ik wil beide heren hartelijk danken voor hun ingezonden reacties. Dergelijke reacties zijn onontbeerlijk voor een goed debat over de toekomstige capaciteiten van de Koninklijke Marine. Ik zal eerst de feedback van KTZ b.d. Valentijn adresseren en daarna ingaan op de aanvullingen op mijn artikel van VADM b.d. Van der Burg. Het eerste punt van Valentijn richt zich op het in zijn ogen ontbreken van een referentiekader. Daarnaast constateert hij dat er op dit moment geen geformaliseerde toekomstvisie bestaat. Dat is ook mijn constatering aan het begin van mijn artikel. Dit is zowel een probleem als een kans. Enerzijds is het een probleem door de vraagstelling wat dan het fundament is van de huidige vervangingsplannen, anders dan de capaciteiten van de Marinestudie 2005 een op een te vervangen? Anderzijds is het een kans om juist nu bij te kunnen dragen aan het tot stand komen van een vernieuwde visie voor de vervangingsplannen. Het benodigde referentiekader hiervoor is wat mij betreft niet het huidige of vorige marinebeleid, maar de strategische omgeving en de maritieme trends zoals ik die kort heb verwoord in mijn artikel.

Het tweede punt is dat mijn invulling van de toekomstige capaciteiten traditioneel overkomt. Ik vind dat niet erg. Ten eerste omdat sterke punten zoals een high-low mix niet snel overboord moeten worden gezet. Ten tweede is het vervangen van de huidige negen scheepstypen door slechts twee scheepstypen een grote stap. Maar dit is nog wel realistisch en haalbaar. Ten derde volgen ontwikkelingen en innovaties in het maritieme domein een langzamer traject dan in het landdomein. Maritieme UAV’s zorgen bijvoorbeeld voor een hedendaagse invulling van de noodzaak tot scouting en surveillance. Maar *unmanned vehicles* hebben in het maritieme domein tot dusver nog niet geleid tot een paradigmaverschuiving. Tenslotte geeft de voorgestelde stapsgewijze invoering van mijn visie de mogelijkheid om gedurende het vervangingstraject, indien nodig, bij te sturen en tussentijds geleerde lessen te implementeren.

Bij dit tweede punt verwijst Valentijn naar zijn reactie in het Marineblad van december 2016. Zijn analyse ondersteun ik in grote lijnen. Het toepassen van *multimission bays* om schepen flexibel en toekomstbestendig te maken past hier goed in. Dit geldt ook voor vervangen van de sewaco-systemen binnen de levensduur van het platform. Dit is noodzakelijk geworden om snelle operationele veroudering gedurende de levensduur van platformen te voorkomen. Welke stappen Valentijn in dit kader nog verder voor zich ziet weet ik niet. Maar het voorbeeld van het vooruitstrevende concept van de Absalon-klasse noem ik niet voor niets. Voor meer achtergrond over dit Deense marineschip verwijs ik graag naar een recent artikel geschreven door marineschepen.nl. In reactie op zijn derde punt wil ik benadrukken dat het maritieme domein een joint domein is. Daarbij is het basisuitgangspunt dat het maritieme optreden het landoptreden ondersteunt. Samenwerking met andere operationele commando’s is daarom noodzakelijk. Deze noodzaak tot samenwerking is echter wel wederzijds. Voor het realiseren van bijvoorbeeld *sea control* in een *narrow sea*, zoals de Middellandse Zee, is de steun van het luchtwapen onontbeerlijk. Voor alle capaciteiten moet dus gekeken worden naar de bredere

toegevoegde waarde voor Defensie. Bij een toekomstige MALE UAV aanschaf is het voor Defensie van belang om daarbij ook een maritiem sensorpakket voor deze capaciteit aan te schaffen. Het aanschaffen van een maritiem aanvalswapen voor de F-35 past ook in deze denktrant.

Daarentegen heeft de Marine reeds een Joint Support Ship voor het transport van zwaar materieel t.b.v. het land optreden en is het geschikt voor de zware transporthelikopters van CLSK. Voeg daar de voorgestelde crossovers aan toe en de Marine kan het joint optreden uitstekend ondersteunen.

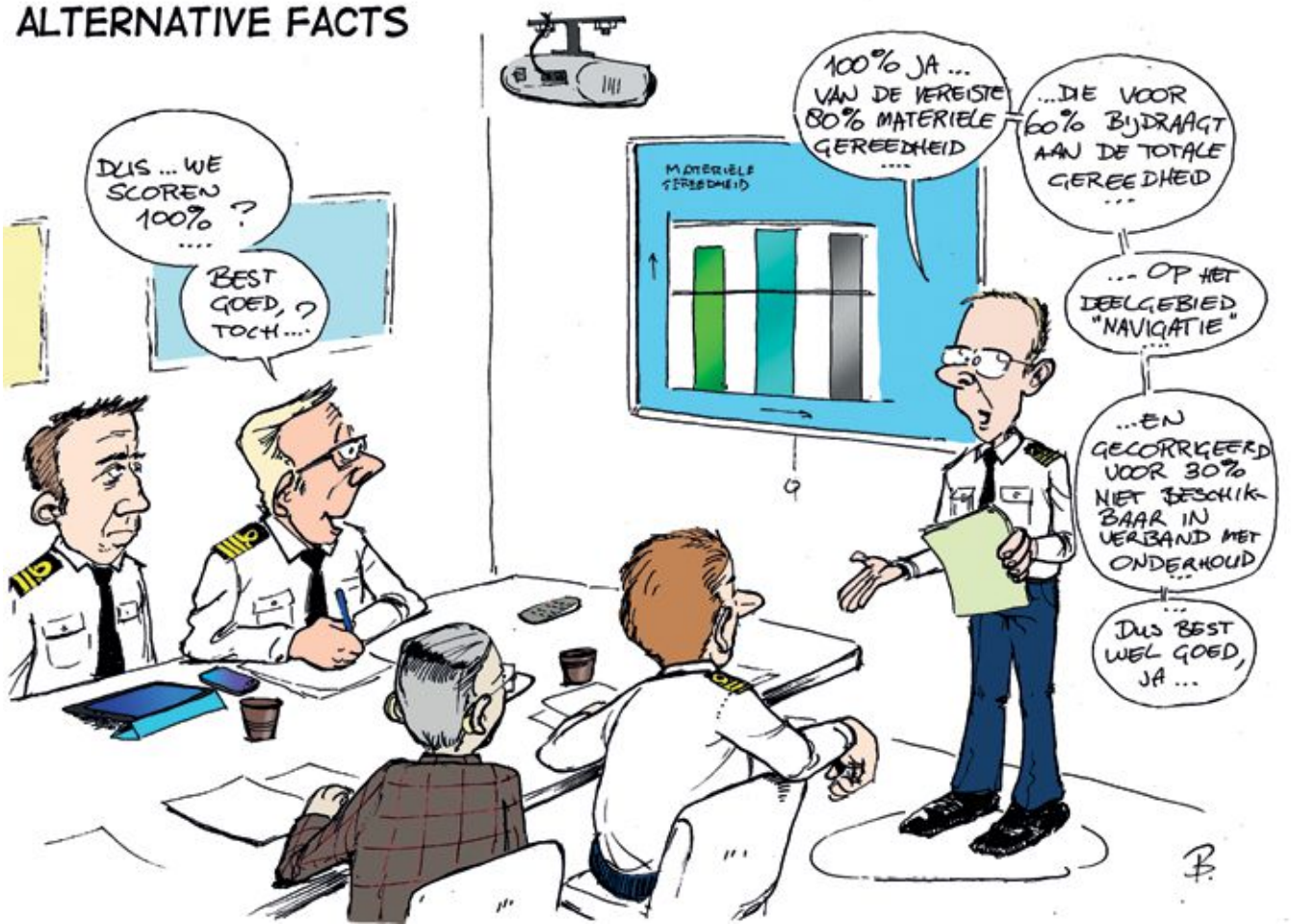
Na de punten van KTZ b.d. Valentijn te hebben geadresseerd ga ik nu kort in op de aanvullingen van VADM b.d. Van der Burg. Het eerste punt dat Van der Burg naar voren brengt is zeker valide. De technologische ondersteuning in de vorm van *augmented* en *virtual reality* zal sterk toenemen in het gehele traject van initiële opleiding tot en met het gereed stellen van operationele eenheden. Het is mijn verwachting dat het gebruik van de nieuwe technologieën zeker op twee manieren zal bijdragen aan deze opleidings- en gereedstellingstrajecten. Naast het adagium “*any time, any place, anywhere*” zal de technologie het mogelijk maken het aanbod van de leer- en oefenstof aan te passen aan het kennisniveau en de leercurve van het individu, het team of de eenheid. Ten tweede zal de technologie bijdragen aan een objectievere evaluatie en feedback van de prestaties van een individu, een team of een eenheid. Beide punten dragen zeker bij aan een stimulerende en uitdagende leeromgeving binnen CZSK. Of het toepassen van deze nieuwe technologie zal resulteren in minder vaardagen om eenheden op te werken tot ‘operationeel gereed’ zal de toekomst moeten uitwijzen. Een tweede punt betreft de observatie dat de focus van mijn artikel primair is gericht op de vloot. Dit is correct en daarom is het een bewuste keuze geweest om de organisatieonderdelen van het Korps Mariniers niet mee te nemen in het beeldvormend organigram. Maar vanuit mijn onderzoeksperspectief heb ik geen aanleiding de huidige

organisatorische inbedding van de marinierseenheden te wijzigen. Daarnaast kan het beeldvormend organigram gezien worden als een groeimodel zoals Van der Burg opmerkt. Het transitieproces van de huidige organisatie naar de voorgestelde organisatorische indeling vergt natuurlijk nadere aandacht. Dit is echter geen onderwerp van mijn onderzoek geweest. Maar ik voorzie dat de huidige OPV’s ingedeeld worden in *maritime security squadrons* conform de taakstelling van deze schepen. Bij het op den duur uifaseren van de OPV’s (einde levensduur of eerdere verkoop) kan het squadron worden opgeheven. Afhankelijk van het type schip dat de OPV’s vervangt (*crossover* of mpv) kunnen deze schepen vervolgens opgenomen worden in de andere reeds bestaande *combat of security* squadrons. Het laatste punt betreft een goede invulling van mijn voorgestelde concept van één type multipurpose kustwachtschip. Ongetwijfeld zullen er meer voorbeelden zijn. Dit geeft vooral aan dat de Nederlandse maritieme sector, in dit geval met Damen als voorbeeld, inspeelt op de bredere maritieme ontwikkelingen in de wereld. Ik wil hierbij wel wijzen op het gevaar van een soort mission creep betreffende de functionele eisen, waarbij stap voor stap meer eisen aan een dergelijk schip worden gesteld. Dit brengt dan het risico met zich mee dat de Marine dan (wederom) eindigt met een uniek en duur type schip. Dat is juist niet het onderliggende doel.

Naast de aangedragen punten, door zowel VADM b.d. Van der Burg als KTZ b.d. Valentijn, zijn er nog vele andere technische, organisatorische en bestuurlijke facetten die niet behandeld zijn in mijn artikel maar die wel van invloed zijn op dergelijke processen. Ik heb alleen de grote lijnen willen aangeven die voortvloeien uit mijn onderzoek. Aan de vooravond van de uitvoering van een drietal grote vervangingsprojecten is er een *window of opportunity* om de inrichting van CZSK bij te sturen. Zodoende kan in mijn ogen CZSK een nog betere en zichtbare invulling geven aan haar *Span of Maritime Operations*.’

CARTOON

ALTERNATIVE FACTS

column

‘De Europese landen zullen een forse inspanning moeten leveren in technologisch onderzoek en de middelen vooral efficiënter moeten besteden’

Net zoals Europa met de industriële revolutie het lot van de grote Chinese, Indiase en Ottomaanse rijken bezegelde, dreigt de nieuwe technologische revolutie het lot van Europa te bezegelen. Europa bevindt zich niet langer voorin de race om het technologische leiderschap en dat heeft gigantische gevolgen voor zijn militaire positie. Het is nu of nooit: ofwel bundelen we de krachten om opnieuw aan te knopen, ofwel verworden we tot een lowtech-kolonie van de grootmachten.

Aan de ene kant dreigt onze economie afhankelijk te worden van spitstechnologie, geproduceerd door ambitieuze grootmachten in Azië. Aan de andere kant dreigt onze veiligheid afhankelijk te worden van de dominantie van de Verenigde Staten in sferen zoals cyber en de ruimte. Dat is op zich niets nieuws, maar onze bondgenoot is niet langer de betrouwbare bondgenoot van weleer.

Het volstaat een blik te werpen op wat in de Verenigde Staten de *third offset strategy* wordt genoemd: een waslijst van militaire spitstechnologieën die het Pentagon noodzakelijk acht om rivalen als Rusland en China te kunnen verslaan in een beslissende confrontatie. 79 miljard dollar wordt nu reeds in het programma gepompt: 79 miljard per jaar, enkel aan onderzoek en ontwikkeling. Dat is een veelvoud van wat Europese landen aan defensieonderzoek uitgeven.

Bij het onderzoekagentschap DARPA (Defense Advanced Research Projects Agency) spreken ze over *kill systems*, netwerken van onbemande en zelfs autonoom opererend wapentuig. Bij de Marine gaat het om een heel nieuw netwerk van onbemande onderzeeboten, torpedo's die op de zeebodem worden gelegd om op basis van een akoestisch profiel de aanval in te zetten, netwerken van onderzeese kabels, onderwatersatellieten en kwantum-versleutelde datalinken die moeten instaan voor communicatie als de ruimtesatellieten worden gesaboteerd en onbemande mijnenbestrijding. Vanaf de vliegdekschepen zullen onbemande vliegtuigen opereren die autonoom in de lucht kunnen tanken. Oorlog zal gevoerd worden met "zwermen" kleine en, in vergelijking met bemande vliegtuigen, goedkope systemen.

De wapenwedloop versnelt weer. Europa mag niet achterblijven. Europa mag ook niet meer afhankelijk worden van de Verenigde Staten. Hoe zeer ik overtuigd ben van een sterk Trans-Atlantisch partnerschap, de geschiedenis leert ons dat geen enkel partnerschap permanent is en dat vrienden in de internationale politiek al helemaal niet bestaan. Afhankelijkheden leiden vroeg of laat tot machtsmisbruik en arrogantie. Het spel wordt gevoerd om belangen en in dat opzicht worden de relaties met Washington sowieso complexer. Als zelfs de opperofficieren in Washington President Trump wantrouwen, zou Europa al helemaal op zijn hoede moeten zijn. Ook de onderstroom van de Amerikaanse politiek is er steeds meer een van *America First*.

Meer dan ooit is het belangrijk voor de Europese landen om ervoor te zorgen dat we door onze technologische zwakte militair niet volledig het onderspit delven en niet nog meer naar de pijpen moeten dansen van de grote jongens. De Europese landen zullen een forse inspanning moeten leveren in technologisch onderzoek en de middelen vooral efficiënter moeten besteden. Voor een flink stuk van de wenslijst van de *third offset strategy* zullen we een Europees equivalent moeten ontwikkelen: niet om het partnerschap met de VS op te blazen, maar om het evenwichtig te maken

Dr. Jonathan Holslag is politicoloog en China-kenner. Hij is onder meer docent Internationale Politiek aan de Vrije Universiteit Brussel.

De adaptieve Koninklijke Marine

Zr. Ms. Holland. (MDC)

De krijgsmacht moet flexibeler en duurzamer gaan samenwerken met bedrijven en organisaties. Deze flexibelere inrichting van de bedrijfsvoering moet ertoe leiden dat piekbelasting beter kan worden opgevangen en het voortzettingsvermogen relatief snel kan worden vergroot, wanneer en waar dat nodig is. Bovendien hoeft Defensie dan niet meer elk specialisme permanent tot haar beschikking te hebben. Dit nieuwe concept wordt de 'adaptieve krijgsmacht' genoemd. De komende maanden laat het Marineblad betrokken partijen aan het woord over dit nieuwe concept.

In dit nummer doet P-CZSK Schout-bij-nacht Rob Kramer, tevens lid van de stuurgroep die de invoering van het concept monitort en begeleidt, de aftrap van deze reeks. Hij licht toe hoe CZSK de adaptieve krijgsmacht gaat invoeren en wat de kansen en eventuele bedreigingen zijn voor onze Koninklijke Marine en haar personeel. Eerst een korte uiteenzetting over de totstandkoming van het concept en van de stuurgroep.

Totstandkoming nota Total Force

In 2014 heeft de Tweede Kamer de minister van Defensie gevraagd de inzet van reservisten te intensiveren en daar ook beleidsmatig de nodige stappen in te zetten. Dit heeft geleid tot het aan de OPCO's (Operationele Commando's) toekennen van budget voor het doen van pilots waarmee getoetst kan worden welke maatregelen, zoals bijvoorbeeld aanpassing van regelgeving, noodzakelijk zijn om intensiever gebruik te maken van reservisten. De uitvoering van de pilots, aangestuurd door Bureau Reservist en Samenleving, heeft geleid tot de inrichting van een Stuurgroep Reservisten met vertegenwoordigers van alle defensieonderdelen onder leiding van de Plaatsvervangend Directeur Aansturing & Operationele Gereedheid, CDR Peter Reesink. In het voorjaar van 2016 heeft de Tweede Kamer in een Algemeen Overleg nogmaals

aangedrongen op versnelling van de intensivering van het reservistenbeleid. De antwoorden van de minister op de vragen van de Vaste commissie voor Defensie hebben ertoe geleid dat op 7 juli 2016, met steun van een grote Kamermeerderheid, een motie van Tweede Kamerlid Knops cs. is aangenomen (34300 X, nr. 121). Deze luidt:

‘Van mening dat reservisten onmiskenbaar onderdeel uitmaken van de slagkracht en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht;

Overwegende dat de Kamer zich in 2009 reeds heeft uitgesproken voor een goed reservistenbeleid en een nadere uitwerking daarvan in de reservistennota en in 2015 met de motie Knops (34300 X, nr. 25) de regering verzocht heeft met kracht het reservistenbeleid voort te zetten en de groeiende inzet van reservisten voluit te accommoderen binnen de defensieorganisatie;

Van oordeel dat verdere doorontwikkeling van het reservistenbeleid noodzakelijk is, om de kwaliteit en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht te verbeteren;

Overwegende dat het 'Total Force Concept' van Canada navolging verdient, waarbij reservisteneenheden onderdeel uitmaken van parate eenheden;

Verzoekt de regering met meer urgentie en tempo de huidige knelpunten bij de reservisten op te lossen;

Verzoekt de regering tevens vóór 1 januari 2017 met een uitgewerkt voorstel te komen hoe het Total Force Concept in de Nederlandse krijgsmacht geïmplementeerd kan worden;

En gaat over tot de orde van de dag.
Knops
Vuijk
Eijsink'

In vervolg op de motie is door diverse gremia (Bestuursstaf, HDB (Hoofddirectie Beleid), Stuurgroep Reservisten) in eerste instantie gezamenlijk een document opgesteld met een beschrijving van de Nederlandse invulling van het Total Force Concept, getiteld "Total Force – discussienota nut en noodzaak". Deze discussienota is, aangevuld met de 'nota Total Force' aangeboden aan de besluitvormingsorganen binnen Defensie en uiteindelijk in de Bestuursraad op 21 oktober vastgesteld. Deze nota geeft invulling aan de 'wat' vraag over het Total Force concept.

Concretisering

Vervolgens is een vervolgnota opgesteld, 'Concretisering Total Force/Adaptieve Krijgsmacht'. Deze nota beschrijft het 'hoe' en de weg naar de implementatie van de Adaptieve Krijgsmacht. Om te komen tot de genoemde nota's zijn verschillende sessies georganiseerd met vertegenwoordigers vanuit de krijgsmacht waaronder bijvoorbeeld Hoofd Directeur Personeel, Hoofd Directeur Beleid, de OPCO's en de reservistenorganisaties per OPCO, het bedrijfsleven etc.. Vlak voor het definitief vaststellen van de vervolgnota heeft in december ook vooroverleg met de overlegpartners plaatsgevonden. De Kamerbrief beschrijft de *governance* van een verander-

'De krijgsmacht verandert niet wat betreft doel en zingeving maar wel van rol'

programma, waarbij met name de vanzelfsprekendheid van het altijd in eigen beheer en eigendom hebben van materiaal en personeel omgedraaid gaat worden naar een vanzelfsprekende samenwerking tussen alle organisaties die te maken hebben met en profiteren van een stabiele omgeving en daarmee vrede en veiligheid. De krijgsmacht verandert niet wat betreft doel en zingeving maar wel van rol, het is in de toekomst niet meer de partij die alleen en geïsoleerd vrede en veiligheid garandeert maar een partij die er de regie over voert en daarbij alle actoren met belangen betreft.

De Secretaris-Generaal van het ministerie van Defensie is opdrachtgever voor het veranderprogramma en de Commandant Der Strijdkrachten (CDS) is de opdrachtnemer. Namens de CDS is de P-CDS de programmaleider. De Plaatsvervangend Commandanten van de defensieonderdelen vormen de stuurgroep van het programma.

Schout-bij-nacht, welk tijdspad ziet u voor zich om de huidige Koninklijke Marine te transformeren tot een Adaptieve Koninklijke Marine?

'De Koninklijke Marine is al sterk adaptief door de samenwerkingsverbanden die er bestaan met bijvoorbeeld civiele partijen waar het gaat om onderhoud en ontwik-

SBN Rob Kramer,
P-CZSK. (MCD)

keling van onze schepen en materiaal. De Koninklijke Marine zal, ook gelet op de succesvolle pilots waarbij reservisten niet meer op louter 'niet per definitie militaire taken' zijn ingezet maar in operationele (varende) eenheden, haar

voortzettings- en innovatiekracht versterken door de beschikbare kennis en ervaring uit het bedrijfsleven structureel te gaan gebruiken. Een veranderprogramma waarbij met name gedrags- en culturaanpassing gewenst is, is nooit af en zal altijd blijven doorlopen. Net zoals de veranderingen op gebied van vrede en veiligheid, arbeidsmarkt, vergrijzing enzovoorts. We zullen continu blijven veranderen en aanpassen aan de veranderingen.

De implementatie van de Adaptieve Krijgsmacht is daarom een in gang gezette trein of een in gang gezet schip, waarbij we stap voor stap vaststellen wat wel en wat niet werkbaar is binnen onze hoog technologisch en specialistische organisatie.'

Wat zullen de verschillen zijn ten opzichte van onze huidige marine?

'Zoals gesteld: de huidige Marine is al adaptief en innovatief. We zullen echter, om bijvoorbeeld de flexibiliteit in ons personeelsbestand goed te kunnen beheren, stappen moeten zetten om de integraliteit van de aanpak te verzekeren. Daarom gaan we binnen CZSK onder andere het Mobiliteitsbureau inrichten om zorg te dragen voor een goede regie- en monitoringfunctie op de inzet van al het flexibele personeel. Hierdoor krijgen we meer inzicht in de functies/vacatures die met name door flexibele krachten ingevuld (kunnen) worden.'

Niet alleen de Marine, ook de aan de Marine gelieerde partijen moeten investeren in een adaptieve KM. Hoe gaat CZSK dit bewerkstelligen?

'CZSK investeert al jaren volop in de relaties met samenwerkingspartners, zoals Thales en Damen, ook omdat het nauwer samenwerken met de industrie wat betreft instandhouding en materieel beheer onderdeel is van een adaptieve krijgsmacht. Ook het belang van de lokale overheden in de regio's van onze locaties (marinebasis en kazernes) wordt daarbij op waarde geschat. Een versterkt contact tussen de werkgevers van ons flexibele personeel (bijv. werkgevers van reservisten maar ook van uitzendorganisaties) en versterkt contact tussen de Marine en

de flexibele medewerkers wordt vormgegeven door o.a. de inrichting van het Mobiliteitsbureau. Uit de versterkte contacten zullen we de mogelijkheden voor belangenverrijking continu blijven verkennen. De banden met platformen als het Platform Defensie-Bedrijfsleven in de diverse

'De kern van de organisatie blijft natuurlijk militair, met al de specifieke kenmerken ten aanzien van gereedheid, beschikbaarheid en de (neven)loopbaanpaden'

regio's gaan we verder aanhalen en verdiepen, onder andere door meer gebruik te maken van onze medewerkers die vaak met het ene been binnen het bedrijfsleven en het andere been de Marine staan: de reservist. Daarbij moeten we voorkomen dat we het bedrijfsleven zien als het middel om uitstromend Defensie personeel op te vangen. We moeten er voor zorgen dat er een gezonde wisselwerking gaat ontstaan, waarbij de belangen van bedrijfsleven, Defensie en bovenal medewerker allemaal verrijkt kunnen worden.'

Zijn er reeds voorbeelden van een dergelijke samenwerking? Kunt u er een paar noemen?

'Zeker, ik noemde al Thales en Damen. Maar ook Onderwijs Hollandse Kroon, Lokale overheid Hollandse Kroon etc..'

In een Adaptieve Krijgsmacht zal meer gebruik worden gemaakt van externe specialisten, zoals reservisten en inhuurkrachten. Aan welke specialisten denkt de KM en wat zijn de gevolgen voor het huidige personeel?

'De specialisten waar we met name aan denken zijn bijvoorbeeld onderwijskundigen, ICT-specialisten. Mogelijk kunnen we het werken van technisch personeel binnen hun civiele omgeving extra aantrekkelijk maken door uitwisselingen en samenwerking met de Marine te bewerkstelligen. De kern van de organisatie blijft natuurlijk militair, met al de specifieke kenmerken ten aanzien van gereedheid, beschikbaarheid en de (neven)loopbaanpaden.'

Voorbeeld van samenwerking tussen CZSK en het bedrijfsleven: aan boord van Zr. Ms. De Zeven Provinciën overlegt een medewerker van Thales met een bemanningslid over de nieuwe apparatuur. (Peter van Bastelaar/MCD)

Hoe gaat de KM zekerstellen dat op het moment dat bepaalde specialisten nodig zijn, deze ook daadwerkelijk in dienst kunnen treden?

'In de benoemde maatregelen staat bijvoorbeeld het komen tot meer flexibele aanstellingsvormen, waardoor het gemakkelijker wordt om maatwerk te leveren ten aanzien van beschikbaarheid en oproepbaarheid van flexibele krachten. Daarbij hoort ook dat er aanstellingsvormen moeten komen waarin de vrijwilligheid aangevuld wordt met minder vrijblijvendheid. Om dit te realiseren zullen meer en andere afspraken met bijvoorbeeld werkgevers van reservisten, flex-militairen, gemaakt moeten worden over hoe om te gaan met het weghalen van de reservist uit de civiele werkomgeving.'

De KM heeft op dit moment te maken met een aanzienlijke ondervulling van (militair) personeel. Door de jaren heen is gebleken dat marinepersoneel zeer welkom is in het bedrijfsleven. Zou een intensivering van het uitwisselen van personeel met het bedrijfsleven ook een bedreiging kunnen zijn?

'Ja, dat zou kunnen. Maar we gaan uit van onze kracht en het feit dat we juist door het bieden van meer maatwerkoplossingen ook beter in staat zullen zijn om beter bij bijvoorbeeld de levensfase passende inzet mogelijk te maken. De Marine is en blijft een bijzonder bedrijf en door flexibilisering, zonder daarbij een lange termijn perspectief kwijt te raken, maken we ons bedrijf nog aantrekkelijker. Life time employment gekoppeld aan maatwerkoplossingen om levensfase bewust, nieuwsgierigheid bevredigend en flexibel personeelsbeleid te kunnen voeren.'

Wat zijn volgens u de kritische succesfactoren de komende vijf jaar?

'De volgende vier factoren zijn mijns inziens doorslaggevend. Ten eerste, zijn we in staat de aanstellingsvormen te flexibiliseren en wisselstroom te genereren door goede interactie met het bedrijfsleven en niet te denken vanuit het belang van Defensie alleen maar vanuit belangenverrijking voor alle partijen. Ten tweede, kunnen we nog verdergaande afspraken maken over het creëren van een *workforce* rondom onderhoud en instandhouding die bestaat uit een mix van militair en burgerpersoneel en zowel voor onderhoud/instandhouding in de civiele als in de militaire context opgesteld staat. Een derde factor: zijn we in staat om bij iedereen in de organisatie tussen de oren te krijgen dat bij vulling van vacatures of inkoopvragen niet naar de gemakkelijkste weg, "we kopen het in en dan hebben we het" maar naar de weg van samenwerking gezocht wordt, met andere woorden: hoe kunnen we beschikbaarheid organiseren op de meest efficiënte, qua kennis en ervaring best passende en voor de organisatie de meest succesvolle manier. Ten slotte, geld. Om uit discussies over verdringing te blijven zou eigenlijk moeten gelden dat we wat we nu doen en kunnen voor het beschikbare budget uitgebreid wordt met adaptief vermogen en met nieuw en een aanzienlijk hoger additioneel budget.'

Door de bril van een reservist

Er lijkt sprake van een heuse RMA (*Revolution in Military Affairs*) in Nederland. Wie dat niet gelooft, lees de Kamerbrief van 13 januari 2017 maar.¹ Deze brief – het antwoord op de elders in het Marineblad weergegeven motie Knops – leest als een trein.

Sterker nog, en om in treintermen te blijven, de brief zet de hoofdsporen uit en geeft concrete haltes aan waar de defensietrein de komende jaren projecten en (flex) medewerkers zal oppikken om een bijdrage te leveren aan de defensieorganisatie van de toekomst.

In dit artikel kijk ik door de bril van een reservist CZSK naar wat een mogelijke versnelling van het reservistenbeleid kan zijn: de adaptieve krijgsmacht. Ik beperk mij tot een paar kanttekeningen want het concept is nog maar net van de tekentafel en zal zeker de komende maanden en jaren verder worden aangescherpt en uitgewerkt. Ik zie vooral kansen en zal dat puntsgewijs toelichten.

Aanloop

Ook al lijkt het concept 'adaptieve krijgsmacht' uit de lucht te vallen, er wordt al langer over nagedacht en gesproken. Zo werd ik tien jaar geleden geïnterviewd in de rubriek 'Uit dienst' (Marineblad, dec 2006²). Op de laatste vraag, 'heeft u nog een goed advies voor de marineleiding?', antwoordde ik: 'Ga nog meer denken en doen in termen van een *Total Force*. Dat levert niet alleen meerwaarde op voor de bedrijfsvoering, maar zal ook bijdragen aan het verstevigen van de band met de maatschappij. Het voortzettingsvermogen van de KM is nauw verbonden met gedegen support vanuit de burgermaatschappij.'

De idee van een *Total Force* had ik opgepikt tijdens mijn uitzending naar een Amerikaanse missie in De Hoorn van Afrika. Daar was 40% van de bemanning reservist en was het normaal om te redeneren in een $T=A+R$ formule: *Total Force* is een optelsom van de beroepscomponent (*Active*) en de *Reserve* component. Beide componenten leveren gezamenlijk militair vermogen en weten ook elkaars bestaan en betekenis te waarderen. En die waardering wordt in het geval van de Amerikanen ook letterlijk uitgesproken: *Thank you for your service!*

Integratie van reservisten bij Anti Armour eenheid van het Korps, pilot waarbij reservisten voor 2 jaar een contract krijgen. (MCD)

Kanttekening 1: niet alleen handig, maar ook nodig!

De adaptieve krijgsmacht gaat verder dan alleen reservisten en dan het flexibiliseren van de bedrijfsvoering. Eigenlijk wordt de formule in Nederland uitgebreid met de *S (Societal)* component: $T=A+R+S$. Militair operationeel vermogen (*T*) komt voort uit zowel het beroepsleger (*A*), de inbreng van reservisten (*R*) als uit de samenwerking met maatschappelijke organisaties en bedrijven (*S*). De link met de maatschappij was de laatste decennia wellicht wat uit beeld geraakt. De Nederlandse burger lijkt het wel gemakkelijk te vinden om veiligheid uit te besteden aan een beroepsleger en aan een stel vrijwilligers die het kennelijk leuk vinden om in deeltijd hun tijd en energie aan Defensie te besteden.

Tijden veranderen. Het is geen vreemde gedachte meer om niet alleen vanuit efficiëntie en flexibiliteit naar het concept *Total Force* te kijken maar ook vanuit meer politieke idealen: in een samenleving dragen haar burgers samen zorg voor optimale bescherming van die samenleving. In tijden van nood, en in het uiterste geval van oorlog, weten we uit de geschiedenis dat de weerstand van een samenleving ook uit andere hoeken kan komen dan vanuit de krijgsmacht. Het tijdig anticiperen op het mobiliseren van militair vermogen uit die samenleving verdient dus zeker een versnelling. We weten immers ook dat het goed voorbereid zijn – vanuit alle geledingen van die samenleving – nu eenmaal tijd kost.

Juist op dit punt zou je meer visie, kader en keuzes in de politieke partijprogramma's verwachten. Het valt mij op dat in de partijprogramma's van politieke partijen het fundamentele punt van waarom we een krijgsmacht nodig hebben niet expliciet wordt uitgelegd. Helderheid over deze argumentatie zou wellicht kunnen bijdragen aan de bereidheid om meer in defensie te investeren. Door het thema van de adaptieve krijgsmacht verder uit te werken en te omarmen ontstaat er ook fundamenteel politiek draagvlak voor deze vernieuwde inrichting van de krijgsmacht. Kortom, werk aan de winkel voor de Vaste

commissie voor Defensie en de politieke partijen om het onderliggende gedachtengoed van de adaptieve krijgsmacht nader toe te lichten. En om keuzes te maken wanneer de situatie daar om vraagt. Recente ontwikkelingen in Zweden, Polen en de Baltische Staten laten zien dat het mobiliseren van aanvullend militair vermogen geen overbodige luxe is.

Kanttekening 2: niet alleen project(en), maar een missie!

Het concept van de adaptieve krijgsmacht is werk in uitvoering. De uitgangspunten zijn geformuleerd. Projecten worden opgestart, er wordt regie gevoerd. Misschien is het niet altijd even zichtbaar maar er is op het gebied van reservistenzaken al best veel gebeurd de laatste jaren:

- Er is een CZSK reservist werkzaam bij de IGK;
- Er zijn voor het eerst 'spijkerbroeken' (mensen zonder eerdere militaire vorming) geworven als reservist CZSK;
- Er is ruimte voor de werving van nieuwe reservisten CZSK met vooral een focus op het in dienst nemen van oud-beroepsmilitairen;
- Vanuit het geprofessionaliseerde Bureau Reservisten CZSK worden geregeld uitvragen gedaan voor het vervullen van vacatures in de staande CZSK organisatie in Nederland en op de Nederlandse Antillen;
- In periodieken als Alle Hens, QPO en de Defensiekrant wordt geregeld aandacht besteed aan ontwikkelingen omtrent reservisten.

Al deze ontwikkelingen bewerkstellingen een omslag in het denken over de inzet van reservisten. Doordat steeds meer reservisten met een zeer diverse achtergrond steeds vaker werkzaam bij CZSK, ontstaat op de werkvloer het

Cartoon van Henk Boomstra uit ProDef bulletin nr. 1 2017. 'Er is ook nog enig zendingswerk te verrichten onder cartoonisten!'

gedeeld besef van de kansen en mogelijkheden van de adaptieve krijgsmacht. Dagelijkse 'kruisbestuiving' tussen reservisten en beroepsmilitairen draagt bij aan de versnelde invoering van nieuwe samenwerkingen vanuit het achterliggende (civiele) netwerk van reservisten. De 'R' fungeert als het ware als draaischijf tussen de 'A' en de 'S'.

Kanttekening 3: geen woorden, maar daden!

Op het politieke speelveld ligt een fonkelende bal die adaptieve krijgsmacht heet. De aankomende formatieperiode biedt ruimte voor het maken van keuzes, die de invoering van dit concept mogelijk gaan maken. Het project is bestuurlijk geborgd bij de top van Defensie, zowel bij de Secretaris-Generaal als bij de Plaatsvervangend Commandant Der Strijdkrachten. Dus daar kan enige sturing van worden verwacht.³

Ik verwacht dus veel van de politiek en de defensieleiding. Maar er ligt ook een taak voor de CZSK-reservist. We zijn momenteel met ca. 500 mannen en vrouwen, ambassadeurs genoeg dus. Samen moeten we aan de civiele achterban nog beter uitleggen waarom we actief zijn als reservist bij de Koninklijke Marine en wat we doen. Uit eigen ervaring weet ik dat er veel onbegrip en onwetendheid is onder 'burger' kennissen. Ik spreek ook onze beroepscollega's aan: door nog slimmer gebruik te maken van elkaars kwaliteiten, capaciteiten en netwerken kan er vanaf de werkvloer worden gebouwd aan een steeds adaptieve(re) krijgsmacht.⁴

Rol van de KVMO

De KVMO – niet alleen een vakbond, maar juist ook een beroepsvereniging – draagt bij aan de beeldvorming en aan het debat over de adaptieve krijgsmacht. Een 'op haar taak berekende zeemacht' is gebaat bij een strategie die spelers in het maritieme domein weet te activeren om een bijdrage te leveren. Of het nu gaat om reders, havenautoriteiten, scheepvaartscholen, *off shore* industrie etc., de KVMO kan haar netwerk verder mobiliseren. Wellicht kan de Werkgroep Elders Actieven een rol spelen op dit terrein?

MAJMARN'S KMR H. (Hans) Steensma is sinds oktober 2015 werkzaam als parttime stafofficier Nationale Operaties bij de Directie Operaties van de Defensiestaf.

Noten

- 1 Kamerbrief 13 jan 2017: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/01/13/kamerbrief-over-plan-van-aanpak-uitvoering-total-force-concept>.
- 2 https://issuu.com/marineblad/docs/marineblad_dec06, p. 22.
- 3 Defensie krant over Adaptieve Krijgsmacht <https://magazines.defensie.nl/defensiekrant/2017/01/tfc>.
- 4 Om te herlezen: https://issuu.com/marineblad/docs/marineblad_nov12.

Nieuwe vereniging voor (oud)marineofficiëren LD Paulus Clerck

'Participare atque sustinere'

Onlangs is de vereniging 'Paulus Clerck' opgericht, vereniging voor (oud-)marine-officiëren werkzaam (geweest) in het functiegebied logistiek. Reden voor het Marineblad om commandeur Ludger Brummelaar, vlagofficier Logistieke Dienst, hierover enkele vragen te stellen.

CDR L. Brummelaar

CDR Brummelaar, voordat we ingaan op het hoe en waarom van deze nieuwe vereniging, waarom is de benaming 'Administratie' veranderd in 'Logistieke Dienst'?

'Dat is natuurlijk al weer even geleden maar wat we eigenlijk bij de naam administratie zagen, is dat we binnen de Marine wel heel goed wisten wat officieren van administratie doen, maar dat dat bij de andere operationele commando's en ook in de burgermaatschappij meteen in een verkeerd hokje werd geplaatst. Bij administratie wordt dan toch voornamelijk gedacht aan een kantoor, papier schuiven in ieder

geval, niet het beeld dat we hier te maken hebben met officieren die deelnemen aan het optreden van de mariniers en vloot en hen daarin ondersteunen. Daar kwam nog bij dat we in naam ook geen eenheid vormden met onze onderofficiëren en matrozen die allemaal van de Logistieke Dienst zijn. De vlag dekte gewoon de lading niet meer en het is, hoe vertrouwd en verantwoord de naam ook was, dan ook goed daar wat aan te doen. Die naamswijziging in 2014 was overigens maar één van de zaken die we in een soort *capability upkeep* van de Logistieke Dienst van de Marine hebben opgepakt. De Commissie Logistieke Dienst heeft dat al onder mijn voorganger, René Laurens, opgepakt. De bedrijfsvoering bij onze operationele eenheden kan en kon wel degelijk *ge-upgrade* worden. De naamswijziging was daar een logisch onderdeel van.'

Vanwaar de vereniging?

'Bij zowel actieve officieren als bij jonge en oudere officieren die de dienst uit waren, merkten we dat er behoefte was aan een netwerk. Vanuit zowel de jonge tussentijdse dienstverlaters maar natuurlijk ook de echte postactieven. Het gaat er dan toch om de relatie met de Marine en het vak te behouden. Voor de actieven geldt het natuurlijk andersom en om nou juist die relatie met die oud collega's te onderhouden en soms het werk wat ze nu in de burgermaatschappij doen. Ofwel van reünie en sociaal netwerk tot een professioneel platform en dat wordt met het "Total Force concept" voor de deur alleen maar belangrijker. Samen met Rob Hunnengo en Bart van Gelderen zijn we toen aan de slag gegaan. We kregen meteen veel bijval en de vereniging was binnen no time een feit.'

Ondertekening van de oprichting, van links naar rechts notaris mr. Frederieke Wolt-huis, KTZ (LD) Rob Hunnengo (vicevoorzitter) en KLTZA b.d. Bart van Gelderen (penningmeester).

Hoe zijn jullie aan de naam 'Paulus Clerck' gekomen?

'Als VOLD vind ik oprecht dat met bescheidenheid niets mis is maar ik vind ook echt dat we trots mogen zijn op wat we als LD doen. Of het nu inzet van de vloot of de mariniers is, we zijn altijd van de partij, net zoals bij de enorme hoeveelheid al dan niet individuele uitzendingen. Dat doen we daarnaast al uit een lange en goede traditie en als je dan wat opricht dan mag het natuurlijk ook wel een beetje uitstraling hebben. Daarvoor hebben we in het verleden gekeken. Toeval wil dat een paar jaar geleden Marc van Alphen promoveerde met zijn dissertatie *Het oorlogsschip als varende bedrijf*, een echt prachtige inkijk in de bedrijfsvoering en echt bijzonder hoe in de kern het werk van toen en nu gelijkenis vertoont. Zowel in die dissertatie als ook in een oud artikel uit het Marineblad van KTZ Braunius kwamen we op Paulus Clerck. Hij was het "HLD" van admiraal De Ruyter, die in 1665 aan boord van de Spiegel naast De Ruyter door kanonvuur sneuvelde. Dan hoeft je natuurlijk niet lang meer te zoeken!'

Samenstelling van het bestuur:

Voorzitter	CDR (LD) Ludger Brummelaar;
Vicevoorzitter	KTZ (LD) Rob Hunnengo
Secretaris	LTZ 1 (LD) Annecarijn Flens
2 ^e secretaris	LTZ 2 (LD) Christiaan Rodenburg
Penningmeester	KLTZA b.d. Bart van Gelderen
Lid	KLTZ (LD) Ilona Kastelic
Lid	KLTZA b.d. Sjoerd Hoekstra
	Bonnema
Lid	vacature voor 'tussentijdse dienstverlater' en elders werkzaam

Wat betekent het motto?

'Op de laatste LD-dag hebben we gezocht naar een mooi motto waarin juist het deelnemen en ondersteunen van de operationele eenheden meteen duidelijk wordt. Met een variatie op de wapenspreuk van het voormalig Amfibisch Logistiek Bataljon kom je dan op *Participare atque sustinere*: deelnemen en daarenboven ondersteunen. Deze wapenspreuk beschrijft precies waar de logistieke dienst bij de Koninklijke Marine voor staat: we nemen echt deel aan de operaties en de inzet en ondersteunen ze.'

Wie kan er lid worden van Paulus Clerck?

'Het ledenbestand zal vanuit een gemeenschappelijke achtergrond toch heel divers zijn, zoals actief dienende marineofficiëren LD, post-actieve marineofficiëren al dan niet met de veteranenstatus, adelborsten LD, maar vooral ook oud-marineofficiëren die na een aantal jaren de marine-wereld hebben verruild voor de burgermaatschappij en *lest best*, officieren ex-schepeling die werkzaam zijn geweest in het logistieke functiegebied. Dus een grote groep (oud-)marinemensen met affiniteit voor de Koninklijke Marine, met in totaliteit een brede kennis over logistieke onderwerpen zowel binnen als buiten de KM, die ik wil blijven betrekken bij de Marine en het functiegebied logistiek.'

Welke activiteiten gaat de vereniging ontplooiën?

'Jaarlijks wordt er een jaarvergadering georganiseerd in combinatie met een reünie, waarbij we de leiding van CZSK zullen vragen inzicht te geven in de actuele stand van het Commando Zeestrijdkrachten en de verwachte ontwikkelingen. Daarnaast stellen we een goed programma samen met tijd voor goede lezingen of excursies en uiteraard veel onderling contact. Ik denk dat we hiermee inspelen op de bestaande behoefte van alle (oud-) logistieke marineofficiëren om elkaar op gezette tijden te ontmoeten, om gezamenlijke herinneringen op te halen maar ook om het contact met de Marine van nu en de toekomst te behouden.'

Ook lid worden van Paulus Clerck?

Aanmelden kan door het sturen van een email naar paulusclerck1665@gmail.com met naam, laatste rang, jaar dienstverlaten en voor KIM-officiëren: promotiejaar. Nieuwe leden dienen bij aanmelden aan te geven of zij de veteranenstatus ja/nee hebben. Actief dienende marineofficiëren hoeven geen actie te nemen. Zij zullen separaat door VOLD worden benaderd om lid te worden.

Noten

1 dr. M. van Alphen, *Het oorlogsschip als varende bedrijf*, 2014. (Franecker 2014) pag. 87 en M.J.C. Klaassen, *De officier van administratie bij de Koninklijke Marine* (z.p., 1965) pag. 20 en KTZ S.W.P.C. Braunius, 'Van schrijver tot officier van administratie 1597-1844', in *Marineblad* 74 (augustus 1964) pag. 345 ev

Een C-TARGET Naval Target Drone,
(www.unmannedsystemstechnology.com)

Civiele innovatie militair beschouwd

Militaire eisen zijn decennialang de aanjagers geweest voor innovatie. Het Westen wist op die manier tijdens de Koude Oorlog het numerieke militaire overwicht van de Sovjet-Unie te compenseren. Maatschappelijk gezien waren deze militaire innovaties relatief duur. Toch hadden ze een positief economisch effect door hun spin-off naar de civiele wereld.

Een voorbeeld van een dergelijke militaire innovatie is het internet. In 1969 begonnen als Darpanet en bedoeld om commandovoering minder kwetsbaar te maken. Door de cyberdreiging is dat resultaat minder dan gehoopt. Het effect op de civiele wereld bleek echter onverwacht veel groter.

De economie kan niet meer zonder internet. Interessanter is dat het een aanjager is geworden voor andere innovaties. De manier waarop die civiele innovaties plaatsvinden blijkt veel goedkoper en sneller te zijn dan de militaire manier. Naast de mogelijkheden van het internet zijn er nog twee niet-militaire en zeer krachtige aanjagers ontstaan: de verwachte schaarste aan grond- en brandstoffen en de daarmee verbonden maatschappelijke gevaren, zoals milieuschade en internationale conflicten. Beide dagen ontwikkelaars uit. De militaire eisen zijn vandaag niet meer leidend voor innovatie.

Als gevolg van de huidige innovaties worden andere vormen van productie en onderhoud mogelijk. Was er in de afgelopen jaren nog sprake van pionierswerk en onrendabel experimenteren, vandaag de dag is er sprake van een omslag. De economie begint zich te hervormen en krijgt daardoor andere belangen, krachten en zwakheden. Het kan niet anders of dit heeft invloed op organisaties en dus ook op de krijgsmacht. Die invloed strekt zich uit naar de operationele inzet, financiële opzet, personeelsopbouw en organisatie ervan, ook voor de Marine en de bouw van schepen.

In dit artikel zal ik zes technologische innovaties schetsen die een grote invloed zullen krijgen op de bouw van oorlogsschepen en daarmee op de Marine. Iedere innovatie afzonderlijk dwingt al veranderingen

‘Militaire eisen zijn vandaag niet meer leidend voor innovatie’

af, gezamenlijk zijn ze nog krachtiger. Ik deel ze in twee categorieën in. De eerste categorie innovaties behelst de systeemontwikkeling, de tweede de materiaalontwikkeling.

Drie systeem veranderaars

De eerste categorie innovaties betreft de ontwikkeling van systemen. Voor een oorlogsschip is dat relevant omdat tot nu toe een vaartuig wordt gezien als een geïntegreerd en bemand systeem. Dat concept maakt de bouw ervan complex. Er is een hoge mate van onderlinge afhankelijkheden van deelsystemen die door automatisering beheersbaar worden gemaakt. Zelfs de helikopter is een onderdeel van het schip, vanwege de eisen aan het dek, een hangar en de logistieke ondersteuning. Wat in het schip niet automatisch kan, wordt door de bemanning gedaan. Dat totaalconcept gaat nu veranderen.

1. Drones

De toepassingen van *drones* zijn oneindig. Ik laat het aan uw fantasie over wat er allemaal mogelijk is. Maar voor operaties vanaf een marineschip betekenen *drones* drie belangrijke veranderingen. De eerste, tactisch relevante verandering is dat *drones* het mogelijk maken sensoren *off-board* van het schip te gebruiken. Dat wil zeggen dat een sensor niet meer vast zit aan een schip en vanaf een ander punt kan worden ingezet. Daarmee verdwijnen problemen zoals een radarhorizon, door de sensor op hoogte te laten vliegen. Ook counterdetectie via elektronische interceptie wordt dan lastiger. Het snijpunt van de intercepties is niet langer het schip.

Een tweede, meer technisch belangrijke consequentie is dat er door deze kleinere systemen geen groot helikopterdek en hangar meer nodig zijn. Alleen het vervoeren van zware ladingen of personeel is nog ingewikkeld. Maar de eerste *drone* die ruim tweehonderd kilo kan dragen wordt al getest. *Drones* kunnen in de toekomst alle functiona-liteit van helikopters vervangen.¹ Dit maakt het mogelijk schepen anders te ontwerpen. Zo kan op een schip dan weer voor- en achtergeschut geplaatst worden. Elke ar-

‘Door zich als een soort teamlid te gaan gedragen kunnen schip en bemanning elkaar letterlijk leren kennen’

tillerist zal u er de voordelen van willen opnoemen. De ruimte die elders in het schip vrijkomt maakt het mogelijk deelsystemen meer redundant uit te voeren en zo de robuustheid van het schip te verbeteren.

De laatste belangrijke verandering is dat varende *drones* ingezet kunnen worden voor interceptie en aanvalsacties. Deze *drones* kun je lanceren wanneer nodig en met zeer hoge snelheden vooruitsturen. Daardoor zijn voor de operationele inzet van het schip minder hoge snelheden nodig en ontstaan er meer keuzemogelijkheden voor voorstuwing en scheepsvorm. Voor de ontwerper is vierentwintig knopen veel minder problematisch dan dertig knopen of meer. En als door de inzet van *drones* de hoge snelheden naar beneden kunnen, zullen de robuustheid en het voortzettingsvermogen van een schip verder kunnen worden versterkt.

2. Robotica

Voor robotica geldt hetzelfde als voor *drones*; de mogelijkheden zijn oneindig. In dit geval zijn er ook weer drie grote voordelen. Ten eerste is robotica zonder pauze of slaap in te zetten en daarmee kan het veel van de wachtroutine-taken overnemen. Maar ook andere eentonige, zware of gevaarlijke taken kunnen door robotica worden uitgevoerd. Dit maakt verdere bemanningsreductie mogelijk.

Een robot kun je ook gebruiken op plekken in het schip waar geen mensen kunnen komen of het gevaar voor hen te groot is. Dit is vooral interessant als een schip schade moet kunnen absorberen of beperken. Immers, de mens is vaak de meest kwetsbare factor. De fysieke en functionele eisen voor bemanningen schrijven bijvoorbeeld de aanwezigheid van deuren, luiken en gangen voor. Robots

kun je in elke vorm maken, zonder noodzaak voor die doorgangen of voor slaap-, eet- en wasruimtes. Een derde voordeel van de inzet van robotica is dat het schip bewust kan worden ontworpen met beperkte mensruimte. Waarbij grote delen alleen toegankelijk zijn voor robotica. Men hoeft dan alleen de mens-ruimtes te voorzien van bescherming en de noodzakelijk apparatuur om te kunnen leven. Zo worden vormen van pantser bruikbaar die in oude tijden een schip extreem zouden verzwaren. In deze ‘niet-humane’ ruimtes kan men dan ook andere vormen van bescherming en *damage control* toepassen.

3. Artificial Intelligence (AI)

Dit is mogelijk de meest ingrijpende technologie. Stelt u zich een schip voor vol met sensoren om zichzelf te bewaken. Dat schip bewaakt zichzelf niet alleen, het leert zich via de AI kennen. Het krijgt een vorm van ‘bewustzijn’. Het kan bijvoorbeeld zelf melden of, waar en wanneer het onderhoud nodig heeft. Of hoe het slimmer, beter of zuiniger kan worden ingezet.

Als men deze scheeps-AI koppelt aan andere vaartuigen wordt het nog interessanter. Er kan op die manier een vorm van *class-learning* ontstaan. Wat het ene schip leert kan direct doorgegeven worden aan het andere schip. De proeftocht van een vaartuig is dan permanent te maken. Nog een stap verder zou een schip beter en sneller kunnen communiceren met de bemanning en hen advies geven of raad van de bemanning kunnen krijgen. Door zich als een soort teamlid te gaan gedragen kunnen schip en bemanning elkaar letterlijk leren kennen.

De rol van teamlid is ook interessant voor de militaire inzet van het schip. Een AI kan een teamlid worden in de commandocentrale. Het begint met de routinetaken die een AI nu niet alleen op basis van regels, maar ook via zijn intelligentie kan uitvoeren. Vervolgens kan het beslissers gaan adviseren of zelfs corrigeren. Als die AI onderdeel van de teamtraining wordt is een reductie van opwerktijd waarschijnlijk. Immers, zij heeft veel minder last van retentie in vaardigheden.

Natuurlijk geeft AI ook de mogelijkheden de twee eerder genoemde technologieën, *drones* en robotica, te optimaliseren. En natuurlijk kun je die AI eveneens weer gebruiken om de bemanning op die manier te trainen en omgekeerd. Het kan zelfs de bedenkers en de ontwerpers van het schip adviseren. Het zou het probleem van de gebrekkige *lessons-learned loop* kunnen oplossen.

Drie keer ander materiaal

Naast de bovengenoemde innovaties, de systeemontwikkelingen, zullen de materiaalontwikkelingen een grote invloed krijgen op de scheepsbouw en daarmee op de Marine.

1. Groene energie

Van alle ontwikkelingen is deze het verst gevorderd. U kunt als consument nu al uw huis volledig van het energienetwerk afhalen via zonnecellen en energieopslag.² U kunt zelfs al energie winnen tijdens het *backpacken*. Voor grote systemen zoals schepen zijn vandaag de dag de mogelijkheden nog beperkt maar dat

'De ontwikkelingen van energie-opwekkers, opslag, transport en verbruik gaan snel'. Op de foto een rugzak met zonnepaneel. (<http://assets.inhabitat.com>)

is een kwestie van tijd. Veel belangrijker dan het 'groene' milieuaspect is in de maritieme context het aspect van de verminderde afhankelijkheid van groot belang. Over de mogelijkheid, of juist onmogelijkheid, om geheel zonder fossiele brandstof te varen is vaker geschreven. De ontwikkelingen van energie-opwekkers, opslag, transport en verbruik gaan snel. Daarentegen neemt de energiebehoefte ook steeds meer toe. Of een schip volledig energieneutraal kan zijn is nu nog onzeker. Dat mag echter geen belemmering vormen, 'groene' ontwikkelingen zullen schepen minder afhankelijk maken van fossiele brandstof. En dat maakt hen logistiek ook minder afhankelijk. Groene energie is daarom geen luxe of politieke hobby voor een krijgsmacht, het is een strategische noodzaak en zal in de toekomst het verschil kunnen betekenen tussen winnen of verliezen.

Het beste van deze ontwikkeling is dat niet gewacht hoeft te worden op 'doorbraak'-technologie. Elke kleine stap is er één in de goede richting. Dat kan minder energiegebruik zijn of het terugbrengen van energieverlies. Deze voortgang in kleine stappen betekent dat schepen zo ontworpen moeten worden dat ze sneller gebruik maken van die stapsgewijze voortgang. Dus geen *midlife updates* maar een lange *throughlife update*.

2. 3D printing

Kinderen worden er op de basisschool al mee vertrouwd gemaakt. Zij leren om er plastic spullen mee te ontwerpen of te kopiëren. De technologische ontwikkelingen rond 3D printing zijn echter al weer verder dan het kunnen printen van plastic voorwerpen. Er zijn al printers te koop die beton, keramiek, metaal of glas kunnen printen. Maar ook hout of voeding kunnen al 3D geprint worden. Er wordt geëxperimenteerd met organen. Zelfs kruit kun je nu printen en dat heeft grote voordelen. Je kunt het daarmee in een betere vorm maken. Door betere verbranding krijg je stabielere schietnelheden en kun je nauwkeuriger granaten schieten.³ Het 3D geprinte kruit maakt zo dat je vaker raak schiet. Daardoor is er minder

kruit nodig en neemt de logistieke vraag ernaar af. Om van de kosten nog maar te zwijgen. Belangrijker is dat de kosten van deze techniek snel dalen. Een eenvoudige 3D-printer is te koop voor een paar honderd euro. Het is een kwestie van tijd voordat er printers komen die meerdere materialen tegelijk kunnen printen. Enkele maanden geleden keek een topman van een bedrijf mij verrast aan toen ik zei dat we straks een printplaat gewoon kunnen printen. Inmiddels heb ik ontdekt dat zo iets al gebeurt.⁴

Maar het domein is groter dan alleen printen, door 3D-scanning, imaging en prototyping komt het hele gebied van engineering in beeld. Afval wordt in één klap een duurzame grondstof. Grote voorraden lijken plotseling minder zinnig en preventief onderhoud aan duur materiaal wordt onnodig. Als iets defect raakt, vervang je het gewoon. Het materiaal kun je grotendeels terugwinnen uit oude componenten. Afval bestaat niet meer in een circulaire economie. De berekeningen voor de totale levensduur-kosten (*life cycle costs*) gaan er dan totaal anders uitzien. Daarmee veranderen ook verdienmodellen voor scheepsbouwers.

3. Multifunctioneel materiaal

Lange tijd was de enige reden om glas op een schip toe te passen de noodzaak om naar buiten te kunnen kijken. Glas heeft er echter functies bij gekregen. Via glas kijken we, in de vorm van schermen naar informatie. Maar via glas kan je ook energie winnen, informatie opslaan of transporteren. Er bestaat zelfs een televisie die, als je hem uitzet, volledig doorzichtig wordt. Dat lijkt een hebbedingetje maar je zou er een schip onzichtbaar kunnen maken.⁵ Ik laat u graag even puzzelen hoe zo iets mogelijk is.

Er wordt gewerkt aan een soort Grafeenschuim dat erg licht is en sterker dan pantserstaal. Grafeen is niets anders dan koolstof, maar dan in een laagje van maar één atoom dik. Het is extreem sterk en heeft hele bijzonder geleidingseigenschappen. Hierdoor worden datatransfer, elektrische geleiding of energiewinning mogelijke toepassingen. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat er geen kabels meer nodig zijn in een schip.

3D-scannen via de smartphone. (<https://eora3d.com>)

'Er bestaan drone-races door oude fabriekshallen waarbij de vlieger via een Virtual Reality bril met een drone vliegt.' (blogs-images.forbes.com/janetwburns)

Deze multifunctionaliteit gaat ook gelden voor metaal en op die manier voor de scheepswand. Deze kan behalve de functie van waterdicht en hydrodynamische vorm ook weer gaan functioneren als pantser. Er bestaat al metaalschuim dat inkomende granaten laat verpulveren zonder dat het doorboord wordt. Nog interessanter wordt het als re-configuratie of automatische aanpassing van vorm door een materiaal mogelijk worden. Ziet u

'Men zal een oorlogsschip al gaandeweg moeten bouwen en aanpassen'

voor zich een scheepswand die zichzelf herstelt na een treffer of zich aanpast aan de snelheid? Het lijkt misschien *science fiction* maar een middagje surfen op het internet zal u versteld doen staan!⁶

In combinatie werkt het exponentieel

Het meest bijzondere van de genoemde innovaties is dat ze elkaar zullen versterken en versnellen. En gedreven door ontwikkelingen buiten de militaire wereld. Drone-ontwikkeling gaat in de sport nu sneller dan in de krijgsmacht. Er bestaan *drone-races* door oude fabriekshallen waarbij de vlieger via een *Virtual Reality* bril met een *drone* vliegt. Elke race worden die *drones* en vliegers beter, ook als ze crashen. Realiseert u zich dat ik slechts zes technologieën heb beschouwd, er zijn er nog veel meer. Hoe dat eindigt is

niet te voorspellen, ook niet of het allemaal lukken zal. Er is maar één ding wel te voorspellen: de Marine die stil blijft staan raakt zeker achterop. Ze zal ten onder gaan in de technologische golven.

Dit alles betekent ingrijpende veranderingen bij het bouwen van marineschepen; het kan niet meer op de oude manier. Een schip gedurende drie jaar bedenken en ontwerpen, dan drie jaar bouwen en twee jaar beproeven betekent dat het verouderd of overbodig zal zijn bij de indienststelling. Zeker als er ook nog tien jaar politiek en ambtelijk gesteggel aan voorafgaat. Eén jaar, misschien twee, en dan moet een schip op zee varen.

Dit besef moet invloed hebben op zowel de maritieme organisatie van de Marine als die van de marinescheepsbouw. Het vraagt een nieuwe manier van samenwerking. Men zal een oorlogsschip al gaandeweg moeten bouwen en aanpassen. Daarbij zijn de huidige methodieken van eisen, complexe contracten en uitgebreide projectcontrole onbruikbaar. Je krijgt een verkeerd schip voor een te hoge prijs en een werf maakt er waarschijnlijk nog verlies op ook. *Design-to-requirements* en *design-to-cost* is een concept uit de vorige eeuw. Wie nu niet *design-to-change* concept introduceert gaat de mogelijkheden van nieuwe technologie beperken of op zijn minst ernstig vertragen. Ik zie een nieuw marineschip voor me. Het is makkelijk en snel te bouwen en te verbouwen. Het is bijzonder robuust in het opvangen van schade. Het is zeer adaptief in de manier van inzet. En het heeft weinig of zelfs geen

onderhoud nodig. Het kost veel minder dan nu, zodat je meer schepen kunt aanschaffen. En meer schepen zijn op dit moment hard nodig. In termen van handel zal het een *bestseller* worden.

Een andere Marine?

Uiteraard werpt elke nieuwe technologie ook weer nieuwe vragen op. Die zijn deels technisch van aard en vormen daarmee de uitdaging voor verdere ontwikkelingen. Maar er komen ook andere vragen op; ethische of personele vragen. Zou je een schip onbemand willen laten varen. Mag en robot doden. Het zijn vragen die de komende jaren, hoop ik, tot discussie gaan leiden. Want de technologie ontwikkelt gewoon door. En de geschiedenis leert ons nu eenmaal dat wat beschikbaar is ook wordt gebruikt. Zijn ontwikkelingen onzeker en zijn ze eng? Misschien, elke nieuwe ontwikkeling levert nu eenmaal cynisme en weerstand op. Admiral Fisher heeft er een hele carrière aan besteed om HMS Dreadnought te kunnen bouwen. Admiral Rickover moest hetzelfde doen met nucleaire onderzeeboten.

De consequenties van de nieuwe technologie zijn omvangrijk. Misschien is de belangrijkste wel dat het mogelijk zal zijn om schepen sneller aan te passen aan veranderende omstandigheden. En laat nu dat precies een van de militaire eisen zijn die je voor de toekomst kunt bedenken. Als dat lukt, dan kun je ook militair strategisch een marine anders inrichten. Hoe dan? Dat is een vraag die ik aan het eind van dit artikel bij u achter laat. In

een volgende artikel zal ik u mijn gedachten daarover schetsen. Dan zal ik ook de vraag beantwoorden wat deze ontwikkelingen zouden moeten betekenen voor de komende vervangingsprojecten.

Niet alleen de bouw van marineschepen zal veranderen. Ook het onderhoud en het opwerken van schepen moet anders. Deels natuurlijk omdat een ander soort schip gebouwd zal worden, maar ook omdat de nieuwe technologie het mogelijk zal maken. Vraag uzelf af wat de betekenis van planmatig onderhoud nog is als het schip zichzelf monitort, zichzelf repareert via robotica en zichzelf voorziet van reserveonderdelen via *3D-printing*. Preventief onderhoud klinkt dan onzinnig, zeker als de kosten van productie van componenten zullen dalen. Ook dit aspect zal ik in een volgend artikel behandelen.

KLTZ b.d. P.J. (Peter) van Maurik is oud-voorzitter van de KVMO en is momenteel zelfstandig publicist, uitgever en consultant. Hij volgt technologische ontwikkelingen op de voet en is een outside the box-denker pur sang.

Noten

- 1 Zie mijn speciale facebookpagina over technologie, <https://www.facebook.com/maritiemestartup/>
- 2 Bijvoorbeeld via een Tesla Powerwall en Solarroof
- 3 Hier wordt op dit moment onderzoek naar gedaan
- 4 Zie voetnoot 1, een voorbeeld van een multimateriaalprinter vindt u daar ook
- 5 Zie de serie "A day made of glass" op Youtube
- 6 Bekijk bijvoorbeeld de website www.futurism.com

ADVERTENTIE

'Bezuinigen op Defensie was makkelijk; investeren wordt een hele klus'

column

Defensie staat op de agenda in het verkiezingsdebat. Deze keer niet alleen als potje waar iets te halen valt, maar als een belangrijk thema waar de politiek iets mee moet. Niet dat de gemiddelde kiezer zijn stem laat bepalen door standpunten op defensie en buitenlandsbeleid, maar toch. Want Defensie stond er wezenlijk anders voor tijdens de verkiezingen van 2012.

Zo pleitte de PVDA destijds voor nog een bezuiniging van een miljard, het opheffen van de onderzeedienst en het afschieten van het JSF-project. De soep werd gelukkig niet zo heet gegeten en als coalitiepartij werkte de PVDA mee aan het afzwakken van een aantal eerdere bezuinigingen.

Hiernaast is de afgelopen kabinetsperiode de internationale veiligheidssituatie behoorlijk verslechterd, met onder meer de annexatie van de Krim, het neerschieten van de MH17 en de opkomst van de Islamitische Staat in Syrië en Irak. Al lijkt de naïviteit met betrekking tot internationale machtspolitiek iets afgenomen in Den Haag, een kentering kan het ook weer niet genoemd worden.

Gezien de huidige staat van de krijgsmacht, is het belangrijkste element extra geld. Dit is nodig om te voorkomen dat Defensie door het ijs zakt. Op dit gebied kunnen de politieke partijen in drie categorieën worden verdeeld: de investeerders, de minimalisten en de bezuinigers. De investeerders (SGP, CDA en ChristenUnie) willen twee miljard of meer in Defensie investeren, gegeven het feit dat een miljard al nodig is om de gaten te dichten.

De minimalisten (VVD, D66 en PVDA) voorzien een beperktere stijging. Onder druk van Trump richten veel NAVO lidstaten zich inmiddels op de 2% norm, maar de minimalisten mikken lager: op het Europese gemiddelde. Nu iedereen aan investeren is stijgt deze snel en wordt het dus een bewegend doelwit. De SP gaat voor een ouderwetse bezuiniging van € 1,2 miljard. De PVV valt hier (en elders) buiten de categorieën. In een begroting uitgewerkt op de achterkant van een bierviltje, wordt het vertrek uit de EU en de Euro als budgetneutraal aangegeven, wat natuurlijk een vraagteken zet bij de geloofwaardigheid van alle andere posten.

Bezuinigen op Defensie was makkelijk; investeren wordt een hele klus. Eerst zal de coalitie die na de verkiezingen ontstaat de hoogte van het extra bedrag moeten vaststellen en natuurlijk waar het vandaan moet komen. Bij de onderhandelingen is het niet uitgesloten dat partijen het bedrag voor Defensie naar boven afronden. De minimalisten, die wellicht hun Defensie inzet laag hielden met het oog op gunstige cijfers van het CPB voor hun verkiezingsprogramma, worden waarschijnlijk geconfronteerd met een *naming and shaming* beleid van Trump. Kortom, de scenario's die nu worden uitwerkt bij Defensie, hoe tot en met € 2 miljard extra kan worden weggezet, kunnen bewaarheid worden. Toch kan er nog veel gebeuren tussen nu en het aantreden van een nieuw kabinet, hopelijk deze zomer. 'A week is a long time in politics', zou de Britse premier Harold Wilson ooit hebben gezegd. Ambtelijke apparaten zoals ministeries zijn weliswaar logge supertankers maar politici kunnen goed draaien, en snel ook.

Mr. S. (Sergei) Boeke, voormalig marineofficier, is onderzoeker aan de Universiteit Leiden, Campus Den Haag.

Lobbyland, de geheime krachten in Den Haag

Auteurs Ariejan Korteweg en Eline Huisman
Uitgever De Geus, 2016
Omvang 256 blz.
Prijs € 19,90
ISBN 9789044538106

Lobbyen is onontbeerlijk in een democratie en zeker in polderend Nederland. Lobbyen gaat over het beïnvloeden van besluitvorming waarbij allerhande belangengroepen invloed proberen uit te oefenen op politieke processen. Dit is belangrijk in democratisch bestuur waarin burgers actief participeren. Lobbyen heeft ook een negatieve bijklank: manipulatie. De gerenommeerde onderzoeksjournalisten Ariejan Korteweg en Eline Huisman gaan in *Lobbyland* op zoek naar de stand van zaken van het lobbyen in de Nederlandse politiek en in het bestuur. In hun zoektocht benaderen ze lobbyen vanuit twee perspectieven: als noodzakelijke smeerolie in de Haagse poldermachine en als het ultieme middel om het Binnenhof als gesloten circuit in stand te houden.

Lobbyen verwijst naar, ‘de *lobbies*, de wandelgangen van het Britse Lagerhuis waar belangenbehartigers de passerende parlementsleden nog gauw even konden aanschieten voor een informeel overleg.’ Lobbyisten zijn er in drie soorten: beroepslobbyisten, *practitioners* van *public affairs* bedrijven en incidentele of gelegenheidslobbyisten. Het zijn belangenbehartigers die niet graag als lobbyisten worden herkend; bescheidenheid en discretie horen logischerwijze bij de etiquette van het vak. Een gouden regel is, ‘hoe geruislozer hoe beter’.

Beïnvloeding staat aan het fundament van lobbyen. Dit duidt de complexiteit van de zoektocht van Korteweg en Huisman: ‘Beïnvloeding draait om sociale interacties. Die kun je nu eenmaal niet tot op de draad ontrafelen.’ Bovendien, in de tegenwoordige Nederlandse context is lobbyen overal, bijvoorbeeld ‘in Luden, de Haagse Kluis, Plein XIX, Schlemmer, De Posthoorn en al die andere cafés aan en om het Plein.’ De twee doen echter een geslaagde poging. *Lobbyland* schetst een intrigerend beeld hoe in Nederland politieke beïnvloeding werkt. Lobbyen is noodzakelijk en maatwerk maar ook beladen. Het maakt de zoektocht naar de stand van zaken in lobbyend Nederland des te interessanter.

Korteweg en Huisman zijn informatief over lobbyen in het hoogste politieke proces: wie zijn de lobbyisten, hoe gaan ze te werk, hoe komen innige contacten tot stand en wat gebeurt er nu eigenlijk in die achterkamertjes? Er ontstaat een curieus beeld waarin de lobbyisten enerzijds graag transparant zouden willen werken maar anderzijds dondersgoed beseffen dat zij hun werk slechts in vertrouwen, in ‘achterkamertjes’ kunnen doen. Een vooraanstaande practitioner, Frans van Drimmelen (directeur van een van de grootste Haagse adviesbureaus in *public affairs*), wordt hierover diepgaand geïnterviewd. Hij merkt op dat, ‘De kunst van een mooie lobby is niet de ander klemzetten door jouw zin te krijgen, maar samen een maximaal aanvaardbare oplossing vinden. Nederland is klein, je zult elkaar later weer nodig hebben.’ Discreet samenbrengen, verbinden en bemiddelen blijken de bestanddelen van een succesvolle lobby. De lobbyist opereert als samenwerkingspartner en vertrouweling in een proces waarin politici en bewindslieden publiekelijk hun successen claimen. Anders gezegd, ‘Lobbyisten opereren dicht op de macht, er wordt geen politiek besluit genomen zonder dat het een (discreet, AW) stempel draagt van belangenbehartigers.’

Lobbyland wordt in de tweede helft van het boek helemaal interessant als een beeld wordt

geschetst rond de parallelle Haagse werkelijkheid. Het laat zien hoever de macht van de onzichtbare (lobby)krachten rond het Binnenhof reikt. Er blijken vele informele, *old-boys* netwerken te bestaan van patriciërs (vooral machtige oud-politici en vooraanstaande figuren uit het bedrijfsleven) die deels onzichtbaar, en dus oncontroleerbaar, werken. Ze weten hoe de hazen lopen en kennen de mechanismen waardoor ze effectief en efficiënt kunnen beïnvloeden zo niet manipuleren. In enige uitgewerkte cases wordt duidelijk hoe je de Haagse politiek de gewenste kant op kunt krijgen, hoe het werkt zowel voor als achter de schermen. Het wordt smeuïg als een tipje wordt opgelicht van de bijeenkomsten van de *inner circles* van gevestigde belanghebbenden, zoals de ‘Kringen van Lobbyisten’, Koning Willem I, II, III en IV. Er is kennelijk een cultuur van impliciete regels die exclusiviteit schragen door de facto te ontkennen dat ze bestaan. Het versterkt de roep om meer transparantie en regulering maar ook het besef dat achterkamertjes misschien wel nodig zijn. Hoe realistisch dit is wordt in het midden gelaten. Dat kan ook weinig anders omdat *Lobbyland* een stevig theoretisch fundament ontbeert. Voor fijnproevers is dit jammer. Echter, wie *Lobbyland* heeft gelezen zal geïnspireerd zijn meer van de mechanieken te willen weten. De bibliografie van het boek biedt een aardig startpunt.

Voor militairen, zeker die werkzaam zijn binnen de Bestuursstaf, is het van belang goed inzicht te hebben in hoe informele macht en invloed werken in de politiek. Hoe werkt de Nederlandse lobbyvariant en hoe krijg je invloed in het ‘theater van de staat’? *Lobbyland* is functioneel en inspirerend in een tijd waarin we ondervinden hoe vitaal lobbyen is. We ervaren als nooit te voren hoe complex het is een duurzame, capabele defensie niet alleen op de Kameragenda te krijgen en te houden maar vooral op die van parlementsleden.

Ariejan Korteweg en Eline Huisman schetsen een ontluisterend beeld over lobbyen in *Lobbyland*.

De lobbyisten zijn tegelijk belangenbehartiger, informatiebron en beïnvloeder of misschien wel manipulator. Zeker op het politieke niveau gaat het om een elite, een selecte groepen van vertrouwelingen met grote informele invloed. Ze werken buiten de spotlights al hebben ze soms formeel ook publieke invloed. Lobbyen hoort bij een democratie maar de manier waarop dit gebeurt doet sterk denken aan een regentencultuur. Dat dit aan grondige revisie toe is lijkt hard nodig, de vraag blijft hoe.

KOLMARNS dr. drs. Allard Wagemaker MA

De Tegenaanval, Anton Bussemaker 1900 – 1941 Onderzeeboot-commandant

Auteurs Henk Bussemaker en Janet van Klink
Uitgever WalburgPers, 2016
Omvang 255 blz.
Prijs € 24,95
ISBN 9789462491526

De eerste grote tegenslag na de aanval op Pearl Harbor werd de Japanners toegebracht door Hr. Ms. 016, onder commando van Anton Bussemaker. De onderzeeboot wist in één nacht vier Japanse troepentransportschepen te torpederen, waarvoor de commandant de Militaire Willemsorde kreeg. Postuum, want Hr. Ms. 016 liep zelf 3 dagen later op een mijn. Slechts één opvarende overleefde deze ramp. Over Hr. Ms. 016 is veel geschreven, maar de meeste van deze verhalen bleken te zijn gebaseerd op onzorgvuldige processen-verbaal, die eind december 1941 in Singapore zijn opgemaakt. Zelfs de verklaringen van de enige

overlevende waren onjuist geïnterpreteerd. Zo kwam in 1952 ook het toenmalige bureau Maritieme Historie van de Marinestaf ten onrechte tot de conclusie dat Hr. Ms. 016 vermoedelijk als gevolg van onzorgvuldige navigatie in een Brits mijnenveld ten onder was gegaan. Henk Bussemaker, zoon van de commandant van Hr. Ms. 016 kon dit niet geloven. Hij begon aan een biografie van zijn vader, gebaseerd op archiefmateriaal en persoonlijke brieven. In 1995 is het wrak van Hr. Ms. 016 gevonden en kwam de patrouille eindelijk ten einde. De locatie logenstrafte het verwijt van onzorgvuldige navigatie. Hr. Ms. 016 was verloren gegaan ten gevolge van een Japanse mijn. De eerste die overigens in 1954 het vermoeden heeft geuit dat Hr. Ms. 016 in een Japans mijnenveld was terechtgekomen, was K.W.L. Bezemer in zijn boek *Zij vochten op de zeven zeeën*. In 1995 hoorde Janet van Klink

(toen 10 jaar) van haar opa dat de onderzeeboot van zijn oom (Off MSD der eerste klasse J. Langerveld was de HTD van Hr. Ms. 016) was gevonden. Dit maakte grote indruk en de belangstelling voor de geschiedenis van Hr. Ms. 016 was gewekt. Toen Henk en Janet elkaar ontmoetten op 4 mei 2013 tijdens de herdenking van de onderzeedienst ontstond er een vriendschap en samenwerking waaruit dit boek is ontstaan.

Tijdens de boekpresentatie bleek dat van de twee auteurs de beta helft (Henk Bussemaker) veel moeite heeft moeten doen om zijn onderzoek uit te leggen aan de alfa helft (Janet van Klink), maar juist de symbiose heeft tot een makkelijk leesbare biografie geleid. Het boek is gebaseerd op een enorme hoeveelheid aan historische bronnen, maar ook op adeldomsten jaarboekjes en vele privé-brieven die bewaard zijn gebleven.

De Tegenaanval geeft een goed beeld van Anton Bussemaker, zijn leven, loopbaan, gezin en interesses maar ook zijn kritische houding naar de politiek en de toenmalige marineleiding. Het boek eindigt niet met het sneuvelen van Anton en zijn bemanning, maar geeft ook een ingrijpend beeld van de problemen die de familie van Anton ondervond tot na de terugkeer in Nederland. Het grote verhaal wordt afgesloten met de voordracht van kleindochter Jet Bussemaker (dochter van Henk) op 4 mei 2008 op de Dam in Amsterdam.

In de jaren dertig heeft Anton veelvuldig kritische artikelen voor het Marineblad geschreven en in 1940 en 1941 ook verschillende artikelen in het Indische blad Zeemacht, dat door de VMO werd uitgegeven. In november 1941 liet Anton zich in Soerabaja bij zijn familie ontvallen: ‘Wij zijn verkocht en verraden’. De opmerking heeft Henk altijd onthouden en uit

het boek wordt duidelijk dat zijn vader hiermee doelde op Admiraal Helfrich, die in 1940 een aanhanger was van oude tactieken en geen rol zag voor onderzeeboten en vliegtuigen. In de jaren dertig was Anton eerst een leerling van de Marine Krijgsschool en vervolgens geplaatst bij de Marinestaf. Juist deze periode is in 2017 weer actueel met het weer toenemen van de dreiging en de reactie van de politici; de overeenkomst met de huidige tijd is opmerkelijk.

Dit is een boek dat ik van harte aanbeveel. Het is mooi uitgegeven met veel foto’s en is gemakkelijk leesbaar. Ik hoop dat de kritische houding van Anton navolging vindt bij de huidige officieren.

KLTZ b.d. mr. O.W. Borgeld

Het boek is ook als e-book verkrijgbaar, voor € 9,99

Vooraankondiging

Op woensdag **10 mei 2017** vindt de Algemene Vergadering van de Vereniging Onderlinge Bijstand plaats in Den Helder. De locatie is gebouw de Dukdalf op het terrein van de Oude Rijkswerf, Hoofdgracht 1 (naast het Marinemuseum).

U wordt hiervoor van harte uitgenodigd.

Vanaf 10.15 uur worden de leden van OB en hun meegereisde partners in de Dukdalf verwacht. Voor de partners wordt vervolgens een eigen ochtendprogramma georganiseerd. Na de gezamenlijke traditionele Indische lunch volgt een ontspannen middagprogramma.

Noteert u datum en locatie alvast in uw agenda!

Bij het Marineblad van eind april wordt het jaarlijkse katern van OB gevoegd, met daarin de definitieve uitnodiging, de agenda, het programma en het jaarverslag van de Vereniging Onderlinge Bijstand.

De aankomst van het Zeeuwse eskader bij Fort Willoughby op 27 februari 1667. Schilderij van Joes Wanders, 1973 (Marinemuseum, Den Helder)

In het kielzog van De Ruyter De verovering van Suriname door Abraham Crijnssen (1667)

Wie met de auto naar Texel rijdt, passeert net voor de veerhaven het Marinemuseum in Den Helder. Achter dit museum ligt al jaren de ex-Hr. Ms. Abraham Crijnssen afgemeerd. Een mijnenveger met een heroïsch verleden. Het schip maakte naam in de Tweede Wereldoorlog door zijn spectaculaire ontsnapping uit Nederlands-Indië in maart 1942. Gecamoufleerd als tropisch eiland slaagde de oorlogsbodem erin uit Indië te ontsnappen en veilig naar het vrije Australië te varen.

Ok zijn naamgever Abraham Crijnssen schreef geschiedenis. Tijdens de Tweede Engelse Zeeoorlog (1665-1667) wist deze Zeeuwse marineofficier onverwacht de Engelse kolonie Suriname te veroveren en veel schepen buit te maken. Een moment om 350 jaar later even bij stil te staan.

Rivaliteit

Aan de vooravond van de Tweede Engelse Zeeoorlog, en met toestemming van de Engelse koning Karel II veroverde Richard Holmes in 1664 onverwacht nederzettingen van de West-Indische Compagnie op de kust van West-Afrika. Een ander Engels eskader onder bevel van Richard Nicolls overmeesterde de aan de Hudson gelegen kolonie Nieuw-Nederland (het huidige Manhattan). De Republiek kon dit niet over haar kant laten gaan. Michiel de Ruyter, in het geheim door raadpensionaris Johan de Witt vanuit de Middellandse Zee naar Guinea gestuurd, wist Holmes' veroveringen grotendeels ongedaan te maken. In het Caribisch gebied was De Ruyter minder succesvol. De verovering van Barbados mislukte. De Engelsen waren namelijk gewaarschuwd en beten fel van zich af. Van een aanval op Nieuw-Nederland werd afgezien.

Ondanks de gestarte vijandelijkheden liet Karel II pas op 14 maart 1665 een oorlogsverklaring afkondigen. De Tweede Engelse Zeeoorlog was nu officieel. De belangrijkste oorzaak voor dit conflict was de economische rivaliteit tussen beide zeemogendheden. De strijd werd vooral op de Noordzee en in het Kanaal uitgevochten. In de Republiek waren alle inspanningen er op gericht een blokkade van het kustgebied te voorkomen en voorbereidingen getroffen om de Staatse oorlogsvloot zo snel mogelijk weer uit te rusten, zodat na afloop van een zeeslag de oorlogsschepen tijdig gereed voor inzet waren. Maar de Zeeuwse raadpensionaris Pieter de Huybert had ook oog voor het Atlantisch gebied en ontwikkelde plannen om de verloren koloniën op de Engelsen te heroveren en het werk van De Ruyter dunnetjes over te doen. In het onderstaande artikel komen zijn (geheime) plannen om de Engelsen in het Atlantisch gebied economische schade toe te brengen en de realisatie ervan door de Zeeuwse marineofficier Abraham Crijnssen aan de orde.

Wie was Abraham Crijnssen?

Over deze Zeeuwse marineman is helaas weinig bekend. Hoogstwaarschijnlijk is hij in Vlissingen geboren. Zijn ouders waren vermoedelijk Abraham Quereynssen en Grieten Verhelle. Vader Quereynssen commandeerde in de jaren dertig van de zestiende eeuw een oorlogsschip dat in de Noordzee op Duinkerker kapers joeg en eindigde zijn arbeidzame leven als equipage- en ammunitiemeester te Vlissingen. Aangaande Crijnssens maritieme carrière is alleen informatie beschikbaar over zijn optreden in de Tweede Engelse Zeeoorlog. In 1665 was hij de vlaggenkapitein van vice-admiraal Adriaan Banckert op het nieuwe schip *Tholen*. Daarna maakte Crijnssen de overstap naar de *Prins te Paard* en kreeg hij zijn eerste echte commando. Dit schip was bewapend met veertien kanons en bemand met 75 koppen. Een jaar later commandeerde hij de *Zeelandia*, 116 voet lang, bewapend met 36 kanons

en een bemanning van 155 koppen. In het Zeeuwse eskader, onder bevel van luitenant-admiraal Cornelis Evertsen, nam Crijnssen deel aan de Vierdaagse Zeeslag (11-14 juni 1666), die op de Noordzee bij de ingang van het Kanaal dichtbij North Foreland tussen de Engelse en Nederlandse

'Crijnssens carrière kreeg een enorme impuls door een geheime opdracht van de Zeeuwse raadpensionaris Pieter de Huybert'

vloot werd uitgevochten. De Staatse oorlogsvloot wist toen de Engelsen tot een roemloze aftocht te dwingen. Enkele weken later was zijn *Zeelandia* toegevoegd aan het eskader van luitenant-admiraal Jan Evertsen en nam hij deel aan de Tweedaagse Zeeslag (4-5 augustus 1666) op de Noordzee ter hoogte van Duinkerken. Dankzij het eigenmachtig optreden van Cornelis Tromp – hij liet zich verleiden tot een vergeefse achtervolging van de Engelse achterhoede – liep deze confrontatie uit op een nederlaag. Om insluiting te voorkomen week de Staatse oorlogsvloot uit naar de Wielingen. Daarna kreeg Crijnssens carrière een enorme impuls door een geheime opdracht van de Zeeuwse raadpensionaris Pieter de Huybert.

Een geheim 'exploit' tegen de Engelsen

Al langere tijd liep de Zeeuwse raadpensionaris De Huybert rond met ideeën over een 'exploit dat tegens den vijant met een seer apparent succes soude kunnen worden in het werck gestelt'.¹ In het geheim overlegde hij in het najaar van 1665 met zijn ambtgenoot Johan de Witt over de mogelijkheden om gezamenlijk een actie tegen de Engelsen te ondernemen in West-Afrika, het Caribisch gebied en Noord-Amerika. Een variant op het plan dat De Witt een jaar eerder door Michiel de Ruyter had laten uitvoeren.

De Witt had er wel oren naar, maar vond het onverstandig - gelet op het verloop van de oorlog - voor een vlootoperatie buiten de Noordzee en het Kanaal schepen vrij te maken. Een vervolgoverleg in mei 1666 werd doorkruist door de voorbereidingen op de zomercampagne van de oorlogsvloot op de Noordzee, die uiteindelijk leidde tot de Vier- en Tweedaagse Zeeslag. In november was het De Huybert duidelijk dat er in Holland geen draagvlak bestond om 'gesamentlijck de viant aen te tasten, en een smertelijcke slach onvoorsiens toe te brengen'. Met toestemming van de Staten-Generaal trok De Huybert zijn eigen plan. Op een geheime zitting met enkele Zeeuwse statenleden werd een operatieplan bestaande uit maar liefst 54 artikelen vastgesteld en Abraham Crijnssen als commandeur voorgedragen. Een bijna onmogelijke opdracht kreeg hij mee. Voor de West-Afrikaanse kust en de Canarische eilanden moest hij Engelse koopvaardijschepen veroveren; daarna de Atlantische Oceaan oversteken naar de Wilde Kust (Guyana) om aldaar de Engelse kolonie Suriname te veroveren; de WIC-vestigingen aan de Berbice, de Essequibo en de Pomeroon aandoen en eventueel versterken en het eiland Tobago (Nieuw-Walcheren) weer in bezit nemen; bij Barbados Engelse schepen aanvallen,

De Zeeuwse raadpensionaris Pieter de Huybert, de bedenker van de Tocht van Abraham Crijnssen naar Suriname. (Gravure van J. Houbraken, circa 1780 (foto NIMH, Den Haag)).

doorzeilen naar de James-rivier in Virginia en de daar aanwezige forten vernielen en koopvaarders buitmaken; ten slotte huiswaarts zeilen langs Nieuw-Nederland, via New Foundland en IJsland. Onderweg moest hij passerende Engelse vissersschepen vernielen.

De tocht van Crijnssen

Op 30 december 1666 vertrok Crijnssen met de fregatten *Zeelandia*, *Westcappelle*, *Zeeridder*, de kleinere schepen *Prins te Paard*, *West-Souburg* en *Aardenburg* en een schip uit Veere. De totale bemanning bestond uit 750 matrozen en 225 soldaten. Zij hadden geen flauw idee waar de tocht naar toe zou gaan. Allereerst zeilde hij naar West-Afrika om Engelse koopvaardersschepen te veroveren. Bij de Canarische eilanden wist hij zijn eerste buit, een lerschip², te behalen. Daarna stak hij de Atlantische Oceaan over richting 'Serename'. Op 25 februari 1667 arriveerde het eskader bij Fort Willoughby te Paramaribo. De Engelse commandant William Byam gaf zich na een kort gevecht over. De Engelse kolonisten moesten 100.000 pond suiker betalen als een soort afkoopsom. Daarna konden zij kiezen: vertrekken of trouw zweren aan de Staten van Zeeland. De meesten deden het laatste. Velen waren het straffe regime van de Engelsen meer dan beu. Zeker omdat Crijnssen beloofde 'not to destroy but to build'.³ Paramaribo doopte hij om in Nieuw-Middelburg en Fort Willoughby in Fort Zeelandia. De grote partij suiker liet hij met de *Aardenburg* naar Zeeland verschepen.

Op 27 maart 1667 arriveerden bij Paramaribo nog drie Zeeuwse schepen ter versterking. Het waren het fregat *Visschersherder* en twee kleinere schepen, de *Winthont* en de *Paragon d'Alette*, onder bevel van Boudewijn Keuvelaer. Veel was er nog te doen. Een gouverneur en commandanten voor de forten werden aangesteld, versterkingen in betere staat van verdediging gebracht en een Raad voor de Kolonie geïnstalleerd. Het fregat *Westcappelle* bewaakte de Surinamerivier om de verwachte Engelse slavenschepen te onderscheppen. Dat bleek een juiste beslissing, want een onwetende Engelse slavenhaler werd inderdaad na hevig verzet overmeesterd.

Pas op 17 april 1667 kon Crijnssen, conform zijn instructie, met acht schepen koers zetten naar de Wilde Kust. Hoewel de Engelsen hadden geprobeerd de daar liggende WIC-vestigingen te veroveren, was deze aanslag mislukt. Crijnssen hoefde alleen wat orde op zaken te stellen, liet

wat soldaten achter en vervolgde vrij spoedig zijn weg naar Tobago, het zuidelijkste eiland van de Bovenwindse Eilanden. Tobago was in 1655 door de Vlissingse gebroeders Lampsins veroverd en toen Nieuw-Walcheren genoemd. Crijnssen trof een bijna leeg eiland aan. Alle kolonisten waren verdreven. Maar de Engelsen hadden het eiland vanwege de slechte leefomstandigheden verlaten. Maar gelet op het nog aanwezige suikerriet gaf hij opdracht het fort aan de Lampsinsbaai te herstellen. Een klein garnizoen bleef achter. Met de nog aanwezige inheemsen konden de achterblijvers de verlaten plantages weer in gebruik nemen en verder wachten op de komst van nieuwe kolonisten. Vervolgens ging het eskader onder zeil naar Guadeloupe.

Frans intermezzo

Op 7 mei 1667 ankerde het Zeeuwse eskader ter hoogte van Martinique. Hier hoorde Crijnssen van de aanwezigheid van een sterk Engels eskader onder bevel van John Berry. Hij besloot een bezoek te brengen aan de Franse gouverneur, die als een bondgenoot werd gezien. Frankrijk was namelijk sinds 26 januari 1666 ook in oorlog met Engeland. De gouverneur bevestigde de geruchten over de aanwezigheid van Engelse oorlogsschepen en stelde voor samen de Engelsen aan te pakken. Crijnssen aarzelde. Nooit had hij 'preuven van dapperheyt der France

'Het lot was Crijnssen goed gezind. Zonder ontdekt te worden arriveerde hij in juni 1667 bij de Chesapeake Baai'

ter zee'⁴ gezien. Maar door de komst van een Frans eskader onder luitenant-generaal Antonie Lefebvre de la Barre ging hij overstag. Beide commandanten stelden gezamenlijk een aanvalsplan op. Bij Nevis zouden zij de Engelse vloot aanvallen. De aanval mislukte echter volledig. De la Barre veranderde op het laatste moment de slagorde, waardoor een enorme chaotische situatie ontstond. Crijnssen merkte dat hij met zijn veel kleinere schepen het vuile werk mocht opknappen. Toen dit duidelijk werd, brak hij het gevecht af zonder verder eigen verliezen te lijden. Wel gingen twee Engelse schepen verloren. Teleurgesteld vertrok het Zeeuwse eskader op 25 mei 1667 van Guadeloupe naar Virginia.

Successen in Virginia

Het lot was Crijnssen goed gezind. Zonder ontdekt te worden arriveerde hij in juni 1667 bij de Chesapeake Baai. Eén zwaar bewapende koopvaarder werd direct genomen, evenals een schip dat uit de Hudsonrivier zeilde. De opvarenden vertelden hem over een groot aantal schepen geladen met tabak dat stroomopwaarts op James-rivier zou liggen. Met de Engelse vlag in top als krijgslist voeren de Zeeuwen de rivier op en troffen er twintig schepen aan die bewaakt werden door de Engelse oorlogsbodem *Elisabeth*. De totaal verraste Engelsman werd overmeesterd, evenals zeventien koopvaarders. Zo'n vijf- à zesduizend tonnen tabak werden over elf schepen verdeeld en van een prijsbemanning voorzien. Met deze vloot werd de thuisreis aanvaard. Op de kust van New Foundland viel nog een vissersschip met zestig tonnen vis in handen.

De tweede verovering van Fort Willoughby door Abraham Crijnssen op 25 april 1668. Schilderij van Joes Wanders, 1983. (Marinemuseum, Den Helder)

Missie geslaagd?

Aan het thuisfront was intussen veel gebeurd. Mede als reactie op het optreden van de eerder genoemde Holmes, die op Terschelling het dorp West-Terschelling platbrandde en talloze schepen op de rede van Vlieland verbrandde (Holmes' *bonfire*), had De Ruyter zijn befaamde Tocht naar Chatham uitgevoerd. De al lopende vredesbesprekingen op het Kasteel van Breda kwamen toen in een stroomversnelling. Op 31 juli 1667 werd het vredesverdrag tussen de Republiek en Engeland getekend. Naast dat het verdrag bepaalde dat de vijandelijkheden op 1 september 1667 gestaakt dienden te worden, was een van de bepalingen dat Suriname aan de Republiek werd toegewezen.

Crijnssen arriveerde op 25 augustus 1667 met zijn eskader en buitgemaakte schepen in Vlissingen. De Staten van Zeeland informeerden direct de Staten-Generaal over de behaalde successen. Zij konden niet nalaten om de Staten-Generaal te wijzen op de gemiste kansen. Als ook de Hollandse admiraliteiten aan de tocht van Crijnssen hadden deelgenomen, had men de Engelsen nog meer schade kunnen toebrengen. Als blijk van waardering kreeg hij van de Staten van Zeeland een gouden ketting en gedenkpenning. Zijn commandanten ontvingen alleen een gouden penning. Twee weken later konden Crijnssen en zijn bemanning genieten van de grootse viering van de vrede. Overal in de Republiek luidden de klokken, brandden pektonnen en was vuurwerk te zien. De missie van Crijnssen was meer dan geslaagd. Hij had praktisch alle onderdelen uit zijn instructie uitgevoerd. Slechts aan de aanval op Nieuw-Nederland en het vernietigen van de Engelse vissers bij New Foundland en IJsland was hij niet toegekomen. Raadpensionaris Pieter de Huybert kon tevreden zijn.

Niet wetende dat er een vrede met de Republiek was gesloten, stelden de Engelsen orde op zaken in het Caribisch gebied. De Franse vloot van De la Barre was al op 6 juli 1667 op de rede van Saint-Pierre vernietigd. Een vloot onder bevel van Henry Willoughby vertrok naar Suriname. Op 17 oktober 1667 viel Fort Zeelandia in Engelse handen. Toen in november 1667 de eerste Zeeuwse schepen

voor Fort Zeelandia arriveerden, weigerde de Engelse bezetting de kolonie, conform de bepalingen van de vrede van Breda, terug te geven. Ook maakten de Engelsen een begin met het vernielen van de infrastructuur. Toen de berichten hierover in Zeeland doorsijpelden, werd Crijnssen er opnieuw op uitgestuurd om Suriname in bezit te nemen. Op 25 april 1668 liet hij het anker vallen in de Surinamerivier bij Fort Zeelandia en eiste de overgave 'without mercy all who should hold the fort'.⁵ De Engelsen accepteerden hun verlies. Abraham Crijnssen bleef de Zeeuwse kolonie Suriname tot aan zijn dood, op 1 februari 1669, besturen. Dezelfde dag werd hij 'met soo veel eer en pracht als mogelijk is geweest, met losbranden van canon en charsieren van musquetten' begraven in de kerk van Torarica, de oude hoofdstad van Suriname.⁶

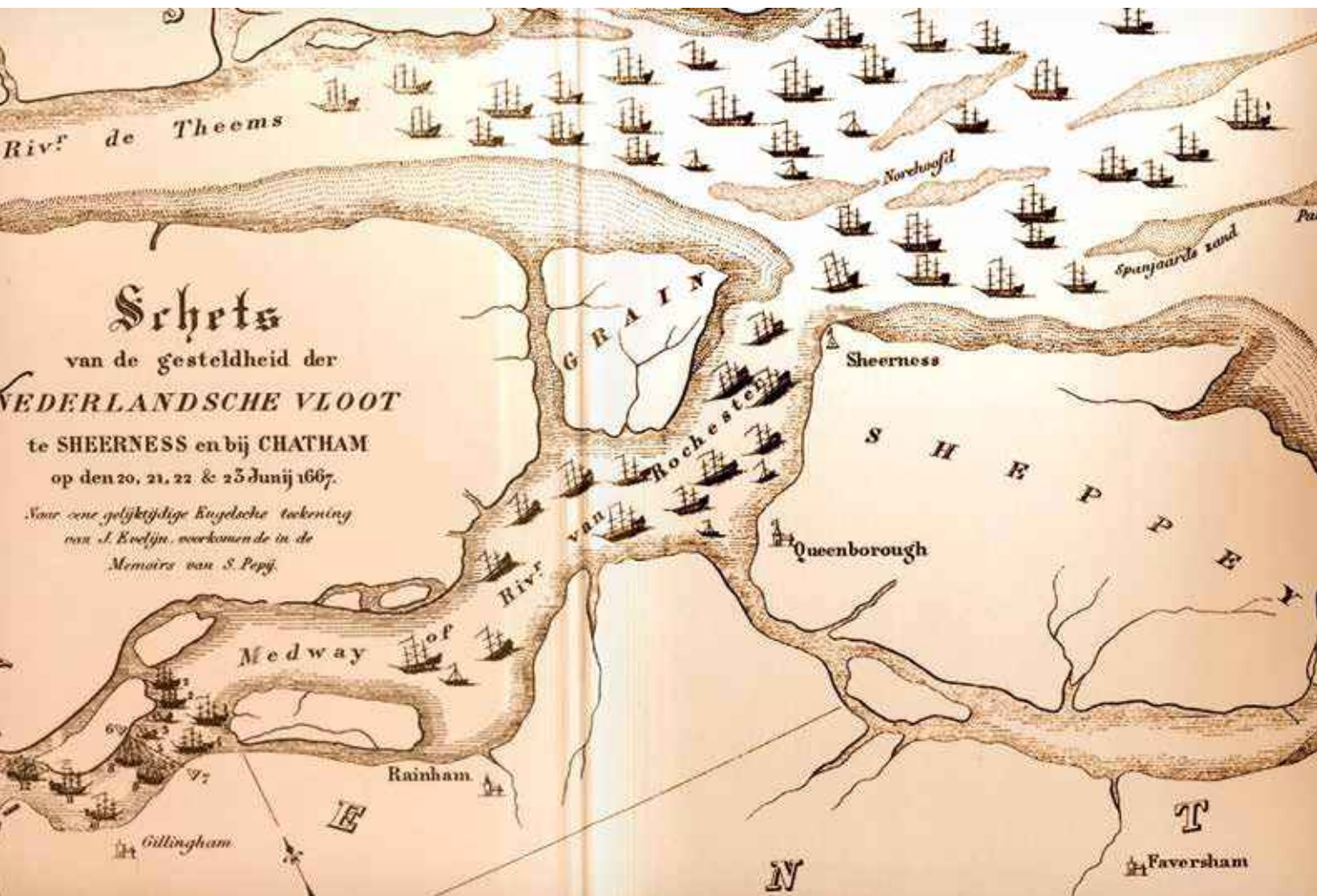
Dr. A.P. (Adri) van Vliet is specialist in de maritieme geschiedenis van de 17^e eeuw en plaatsvervangend directeur van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH).

Meer lezen:

- NIMH, Personendocumentatie (Abraham Crijnssen).
- R. Fruin en N. Japikse (red.), *Brieven aan Johan de Witt*, II (1660-1672) (Amsterdam 1922).
- R. Paesie, 'Nieuwe inzichten over het leven van Abraham Crijnsens', in: *Den Spiegel* 29 (2011) nr. 3, 16-18.
- R. Paesie, 'Abraham Crijnssen en de verovering van Suriname', in: T. van Gent en R. Paesie (red.), *Zeeuwse zeehelden uit de zestiende en zeventiende eeuw* (Vlissingen 2012) 123-125.
- H. den Heijer, 'Steunpunten in Afrika en Amerika', in: T. Brocades Zaalberg en P. Groen (red.), *Oorlogen overzee. Militair optreden door compagnie en staat buiten Europa (1595-1814)* (Amsterdam 2015) 308-311.
- A.P. van Vliet, 'Een vriendelijke groetenisse'. *Brieven van het thuisfront aan de vloot van De Ruyter (1664-1665)* (Franeker 2007).
- J.C.M. Warnsinck, *Abraham Crijnssen. De verovering van Suriname en zijn aanslag op Virginië 1667* (Amsterdam 1936).

Noten

- 1 J.C.M. Warnsinck, *Abraham Crijnssen. De verovering van Suriname en zijn aanslag op Virginië 1667* (Amsterdam 1936), 3.
- 2 Ierland viel toen onder de Engelse kroon.
- 3 Warnsinck, *Crijnssen*, 26.
- 4 Warnsinck, *Crijnssen*, 58.
- 5 Warnsinck, *Crijnssen*, 87.
- 6 R. Paesie, 'Nieuwe inzichten over het leven van Abraham Crijnsens', in: *Den Spiegel* 29 (2011) nr. 3, 17.

23 EN 24 JUNI 2017 | INTERNATIONALE CONFERENTIE

The Raid on Chatham of 1667 and its historical context

Driehonderdvijftig jaar geleden bracht de Nederlandse vloot tijdens de beroemde Tocht naar Chatham de *Royal Navy* een vernietigende nederlaag toe. Een Nederlandse vlootmacht voer de Medway op en vernietigde daar verschillende Engelse oorlogsschepen. Bovendien werd het vlaggenschip *Royal Charles* als buit meegevoerd. Voor het republikeinse bewind van Johan de Witt was de Tocht naar Chatham een triomf zonder weerga, voor de Engelse koning Karel II een diepe vernedering.

Op 23 en 24 juni vindt op het Marine Etablissement in Amsterdam een internationale conferentie plaats over de Tocht naar Chatham en de bredere historische context.

Britse en Nederlandse historici gaan in op de organisatie, uitvoering en impact van deze raid, de achtergronden van Engels-Nederlandse relaties in de zeventiende eeuw en op maritieme oorlogvoering in de vroegmoderne tijd. Ook leggen ze uit hoe de Tocht door beide regeringen werd verkocht aan de eigen bevolking en hoe deze in de eeuwen erna werd herinnerd. Voor de Koninklijke Marine geldt de Tocht tot op de dag van vandaag als haar *finest hour*, voor de Royal Navy nog altijd als de zwaarste nederlaag uit haar geschiedenis.

Onder de sprekers zijn **David Davies**, **Louis Sicking** en **Henk den Heijer**. De bekende Amerikaanse hoogleraar *Naval History* **John Hattendorf** zal de afsluitende bijdrage leveren.

De conferentie, die wordt georganiseerd door de Vrienden van De Witt en de Naval Dockyards Society, is nadrukkelijk bedoeld voor een breed publiek. De lezingen zullen in het Engels zijn.

Zie voor het programma en voor inschrijving: www.vriendenvandewitt.nl

Vooraankondiging

Maritiem Evenement 2017

Het Maritiem Evenement 2017 zal worden gehouden op woensdag 6 september in het Museum Broeker Veiling in Broek op Langedijk, iets ten noorden van Alkmaar.

(foto www.vwhartvanpoordholland.nl)

(foto F. de Weerd)

Daarna neemt u plaats op de plek van de handelaar in de authentieke veilingbanken. U voelt hier de spanning als de veilingmeester de groenten en het fruit aanprijst en u de veilingklok stopt en u zelf de prijs bepaalt. Maar, let op, wie het winnende bod uitbrengt, moet ook betalen. Gelukkig gaat het om heel kleine hoeveelheden, een bloemkool of twee komkommers, of drie peren.

U komt weer tot rust tijdens het aperitief. Tijdens het aperitief vindt een modeshow plaats van de Vereniging tot behoud van het Westfries kostuum. De authentieke West-Friese streekdracht van rond 1900 staat hierin centraal.

De eigen bijdrage voor dit gevarieerde programma is € 20,00 p.p. Facultatief en op eigen kosten (€ 22,00 p.p.) kunt u daarna deelnemen aan een uitgebreid Indisch buffet (inclusief twee drankjes).

U ziet het: we hebben weer een boeiend programma voor u samengesteld. Eind mei zult u nader worden geïnformeerd over het Maritiem Evenement 2017.

Noteert u de datum (**woensdag 6 september**) alvast in uw agenda?

Heildronk/ Taptoe arrangement
26 APRIL 2017

PROGRAMMA

16:30 uur	Wij heten u van harte welkom met een drankje
17:30 uur	Aanvang Oostersbuffet met receptiedrankjes
18:30 uur	Afsluiten met koffie/thee compleet

RESERVEREN= VERPLICHT!
0223 614225/657688
LOCATIE: DE MARINECLUB

De HEILDRONK wordt u aangeboden door de KVMO & de Marineclub

De Koninklijke Vereniging van Nederlandse Reserve Officieren (KVNRO afdeling Curaçao en de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren (KVMO) afdeling Curaçao nodigen u op woensdag 26 april uit voor:

'Het Oranjebal'

ter ere van de verjaardag van ons Staatshoofd Z.M. Koning Willem Alexander.

De avond vangt aan met een oranjecocktail, gevolgd door een heerlijk buffet, het geheel sfeervol opgeluisterd met live dansmuziek.

Waar	Longroomtuin Marinekazerne Suffisant
Wanneer	woensdag 26 april van 18.00 tot 23.00 uur
Tenue	heren Black Tie/Smoking, dames avondtoilet
Kosten	65 NAF p.p. (extra bardrankje eigen kosten)

Wij hopen u 26 april te mogen verwelkomen!

Opgave voor 26 maart bij P.J. van Roon, e-mail: p.j.v.roon@mindef.nl

IN MEMORIAM

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

KTZ b.d. **C.J. Scheijgrond** († 21 februari 2017)
Mevr. **M.A. Logtenberg-van Veluwe** († 18 februari 2017)
VADM b.d. **H.A.J. Nijenhuis** († 14 februari 2017)
KTZ b.d. **N.J. Tulp** († 6 februari 2017)
LTZVK2OC b.d. **M.N. den Butter** († 3 februari 2017)

A.J.D. Koster († 1 februari 2017)
KTZ b.d. **E.J.H.G. van Swaay** († 23 januari 2017)
LTZE1 b.d. **C.A.M. van Vark** († 19 januari 2017)
G.P.F. Munnik († 17 januari 2017)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe

Afdelingsactiviteiten eerste helft 2017

AFDELING NOORD

- 4 apr **Post-Actieven bijeenkomsten**
Locatie : Marineclub, Den Helder
6 jun Aanvang : 17.30 uur
- 28 ma **Afdelingsbijeenkomsten**
Locatie/tijd : www.kvmo.nl, onder activiteiten
- 4 apr **Spreekuur jonge marineofficieren/adelborsten**
Locatie : Marineclub, Den Helder
Tijd : 16.00 – 17.15 uur
Meer info : www.kvmo.nl, onder activiteiten

AFDELING ZUID

- 1 mei **Historische wandeling (KVEO)**
Locatie : Veere
Aanvang : 10.30 uur
- 9 juni **Barbecue (KVMO)**
Locatie : de Merelhoeve, Nieuw- en Sint Joosland
Aanvang : 18.00 uur

Alle activiteiten staan open voor KVMO leden, ook als een andere vereniging de organisatie verzorgt. Voor vragen of nadere informatie over het programma kunt u mailen naar: KVMOZuid@aim.com

AFDELING MIDDEN

- 4 apr **Afdelingsborrel**
Locatie : Plein Kalvermarkt Complex, Den Haag
Tijd : 16.30 – 18.30 uur
- 6 jun **KVMO Barbecue**
Locatie : Frederikkazerne, gebouw 147, Den Haag
Tijd : 16.30 – 19.30 uur

Beschrijvingsbrief 2016

De Beschrijvingsbrief 2016 wordt gepubliceerd in Marineblad nr. 3. Dit nummer verschijnt eind april. Vanaf eind maart is de brief te bekijken op www.kvmo.nl

Het hoofdbestuur van de KVMO verwelkomt haar nieuwe leden

LTZA1 b.d. **A. Doorman-van der Zee**
ADB **M.A.H. Kreutz**
ADB **K.W. Lelieveld**

ADB **I. Tick**
ADBZ **S. Torres**

DE DEADLINE VOOR HET AANLEVEREN VAN KOPIJ VOOR DE RUBRIEK KVMO-ZAKEN VOOR HET APRILNUMMER IS 3 APRIL 2017.

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

Ere-leden:
KTZT b.d. ir. S.J.J. Hoffmann
KOLMARN b.d. A.H.P. Knoppen
KTZ b.d. L.J.M. Smit
KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek

Hoofdbestuur:
Voorzitter:
KLTZ ing. M.E.M. de Natris
Vice-voorzitter:
KTZ mr. N.A. Woudstra
Secretaris:
LTZ 2 OC (LD) R. Groen
Penningmeester:
KLTZ (LD) H.M.J. van de Burgt
Namens Afdeling Noord
KLTZ (LD) drs. R.J.M. de Leeuw
Namens Afdeling Midden
KLTZ ing. W.P. Groeneveld

Namens Afdeling Zuid
KLTZ (TD) T.S. van Tongeren
Namens Werkgroep Postactieven
KTZT b.d. W. Helleman
Namens Werkgroep Elders Actieven
LTZ1 (LD) KMR M. Venema
Namens Werkgroep Jongeren
LTZ2 A.J. Roelofs Msc.
Namens de Werkgroep Genderbeleid
KLTZ M.A.W. Riemens

Afdelingsbesturen:
Noord:
KLTZ (LD) R. de Leeuw
KLTZ b.d. P.J. van Maurik
KLTZ b.d. B. Fritzsche
LTZ1 ing. R.A. Paarlberg
LTZ1 (TD) dr. ir. W.L. van Norden

Midden:
KLTZ ing. W.P. Groeneveld
KLTZ (TD) ir. J.J. Bleijs
KLTZ b.d. J. de Jonge
KLTZ b.d. H. van Eijdsen

Zuid:
KLTZ (TD) T.S. van Tongeren
maj KL b.d. P. van der Laan
KLTZ (SD) b.d. A.J. Zwiers
KLTZA b.d. P.A. Brons
(postactieven)

Caribisch Gebied:
KLTZ (LD) drs. P.J. van Roon

Adres secretariaat:
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
T : 070-3839504
F : 070-3835911
E : info@kvmo.nl
W : www.kvmo.nl

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (www.onderlingebijstand.nl). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat KVMO.

75
JAAR
1942
2017

Slag
in de
Javazee

Herdenkingen Slag in de Javazee

75
JAAR

Kransen in de Kloosterkerk te Den Haag op 27 februari 2017. Op de foto de vaandels die betrokken waren bij de verdediging van Nederlands-Indië.

1942
2017

Kransen bij het standbeeld van Karel Doorman op het Koninklijk Instituut voor de Marine in Den Helder.

Herdenking bij het monument op het Nederlands Ereveld Kembang Kuning in Soerabaja. In het midden C-ZSK, LGENMARNIS R. Verkerk.